

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича

Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра історії України

Нафтові промисли в Галичині: матаморфози модернізації

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти — другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу, групи 601
Спеціальність «Історія та археологія»
Мерешук Ольга Олегівна
Керівник: к.і.н. доц. Скорейко Г. М.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № _____ від _____ 2022 р.

Зав. кафедрою _____ к.і.н. доц. Гуйванюк М. Р.

м. Чернівці – 2022 рік.

ЗМІСТ

Вступ.....	3
Розділ I. Основні проблеми і характерні риси модернізаційних процесів на Західноукраїнських землях.....	13
1.1. Особливості економічної системи Австро-Угорської імперії та нарис розвитку Галичини як її елементу.....	13
1.2. Зародження нафтовидобувної промисловості в Галичині.....	21
Розділ II. Нафтові промисли в Галичині: Основні підходи до їх розвитку у другій половині XIX ст.....	35
2.1. Модернізаційні процеси нафтового виробництва в Галичині у другій половині XIX ст.....	35
2.2. Роль іноземних інвестицій у розвитку нафтовидобування та нафтопереробки в Галичині.....	45
2.3. Вплив нафтовидобувної промисловості на становище населення Галичини.....	49
Розділ III. Успіхи та провали розвитку нафтової промисловості на початку XX ст.....	62
3.1 Розвиток нафтовидобувної та нафтопереробної промисловості в нових економічних умовах початку XX ст.....	62
3.2 Іноземний капітал в Галичині на початку XX ст.....	69
3.3 Становище робітників в умовах економічної нестабільності та змін у нафтовидобувній промисловості.....	74
Висновки	80
Список використаних джерел та літератури	87
ДОДАТКИ:.....	95

ВСТУП

Актуальність досліджуваної теми: Історія нафтовидобування, зокрема її геологічний, економічний та соціальний фактори вивчаються і сьогодні. Нафта а також продукти її переробки мають дуже давню історію застосування людством, проте історія світової нафтовидобувної промисловості відносно нова.

Незважаючи на цей факт, нафта стала одним з визначальних факторів розвитку світової економіки, фінансових ринків, а також політичних процесів у багатьох країнах світу. Тому інтерес навколо нафтової промисловості зокрема постійно знаходиться в центрі уваги широкого суспільного загалу.

Надра Прикарпаття здавна славилися щедрими родовищами нафти, гірського воску (озокериту), природного газу, калійних, харчових солей та ін. Великі природні багатства створювали необмежені можливості для більш повного та швидкого розвитку, створення високорозвинутої економіки і забезпечення високого рівня матеріального та культурного життя населення.

З цього випливало, що західноукраїнські землі могли зазнати великих політичних та економічних змін. Галичина володіла цінним ресурсом – покладами нафти, і це дозволило б їй стати економічним центром, з власними проектами розвитку та своєю аристократією. Але зі сторінок історії ми знаємо, що цього не сталося. Тому для дослідника назриває важлива мета вивчити та проаналізувати чому Галичина не стала прогресивним та процвітаючим краєм, при наявності багатьох для того передумов. Важливо простежити всі метаморфози модернізації через які, свого часу пройшли нафтовидобувна та нафтообробна промисловості галицького краю під пануванням австрійської монархії.

В радянський час, коли економічній історії почали активніше приділяти увагу, дослідження нафтовидобування у Галичині велося через призму марксистської ідеології. Тому вивчення соціальних, економічних, торгівельних, культурних аспектів у нафтовій промисловості та їх перетворень

в Галичині, в період перебування їх у складі Австрійської імперії, є важливим у науковому, практичному та політичному аспектах та потребує свіжого погляду з висоти сучасних реалій.

Мета дослідження полягає в тому, щоб за допомогою джерельної та літературної бази, виходячи з наукової і політичної актуальності та недостатньої розробки теми, визначити та вивчити труднощі реалізації нафтових промислів, соціальну та економічну історію розвитку нафтодобувної та нафтопереробної галузі в Галичині у другій половині XIX ст. - на початку XX ст.

Відповідно до мети, **завданнями** дослідження є:

- Висвітлити, економічну ситуацію в Австрійській імперії після скасування кріпацтва та як це вплинуло на розвиток Галичини.
- Вивчити історію зародження нафтових промислів на західноукраїнських землях.
- Дослідити основні підходи до розвитку фабрично-заводської нафтопереробної промисловості на Галичині у другій половині XIX ст.
- Визначити значимість вкладених іноземних капіталів, їх особливості поширення та вплив на розвиток Галичини.
- Проаналізувати стан і розвиток ринку і участь нафтопереробної промисловості Галичини у зовнішній торгівлі.
- Висвітлити становище та соціальну боротьбу робітників нафтовидобувної галузі Галичини.
- Проаналізувати нову віху економічного процесу на початку XX ст. в королівстві Галичина.

Об'єкт дослідження: економічний розвиток королівства Галичини та Володимирії за часів панування Австро-Угорської імперії.

Предмет дослідження: історія становлення та функціонування нафтодобувної та нафтопереробної промисловості Галичини у другій половні XIX — на початку XX ст..

Хронологічні межі дослідження охоплюють: друга половина XIX ст. — початок XX ст. — відносно цілісний період зародження і формування.... Нижня межа, яка починається з 1854 р. обумовлена початком активного видобутку нафти та правовим оформленням на державному рівні нафтодобувної та нафтопереробної галузі промисловості у Галичині, як однієї з провінцій Австро-Угорської імперії. Верхня межу 1914 р. зумовлена початком Першої світової війни в якій Галичина була безпосереднім театром воєнних дій, що поклав початок принципово новому етапу нафтових промислів в цьому регіоні.

Географічні межі: передовсім охоплюють Галичину, і це обумовлене тим, що дана історико-географічна територія на заході сучасної України представляла собою окремий господарський регіон, який відрізнявся єдністю і своєрідністю соціально-економічних, демографічних і етнічних процесів. Галичина як невід’ємна частина минулого України пройшла доволі складний шлях історичного розвитку, тому вона заслуговує на детальне дослідження у наукових працях. Найбільшу увагу у своїй роботі я буду приділяти саме Дрогобицькому повіту королівство Галичини та Володимерії, який відомий своїми нафтоносними землями. Серед них вирізняються такі населені пункти: Дрогобич, Борислав та Тустановичі.

Методи дослідження: ґрунтується на базових принципах історизму, багатофакторності (вплив різноманітних чинників на розвиток нафтопромислів в Галичині). Використано синтез різноманітних дослідницьких методів, серед яких можна виділити: історикопорівняльний, проблемно-хронологічний метод було використано в процесі дослідження особливостей модернізації нафтодобувної та нафтопереробної промисловості Галичини у другій половні XIX — на початку XX ст..

Наукова новизна дослідження визначається комплексним дослідженням соціально-економічного розвитку Галичини у другій половині XIX ст. — на початку XX ст., в якій розкривається аналіз економічних та соціальних трансформацій в Галичині як елементу Австро-Угорської імперії. Також в даній роботі проведено виявлення і простеження розвитку нафтовидобувних промислів, відповідної фабрично-заводської промисловості з широким застосуванням парових машин, введенням нових умов праці, удосконалення технології виробництва, характер і вплив іноземних інвестицій. Розкрито становлення професійного складу робітників-нафтовиків, розвиток промислових центрів, їх економічна суть.

Практичне значення. Дослідженні матеріали можуть використовуватися при написанні праць з історії України, у лекційних курсах вищої школи, у програмах з історії України для середньої школи, краєзнавчій роботі.

Огляд літератури: основою джерельної бази є матеріали преси, науково-дослідницькі праці, довідники зі статистичними видання, а також художня, та публіцистична література.

Під час дослідження було використано архівні документи, періодичні видання спеціалізовані на нафтовидобувній промисловості, довідники та щоденники зі статистичними даними з видобутку, переробки та експорту нафти як енергетичного ресурса.

Матеріали преси стали одним із основних джерел щодо вивчення процесу виникнення та розвитку нафтових промислів. Особливе місце серед них належить журналу «Nafta» [4], що виходив два рази в місяць німецькою і один раз в місяць польською мовами. Цей часопис або журнал довгий час був єдиним друкованим енциклопедичним джерелом знань з нафтогазової справи. В ньому розглядалися питання гірництва, промисловості нафти та земного воску. Одним з ініціаторів виходу в друк даного журналу в 1893 році став Залозецький роман Васильвич (1861-1818 рр.) - український учений-хімік,

технолог, громадський і господарський діяч, який також став членом її редакційної колегії. Він один із перших, хто досліджував хімічний склад нафти та озокериту в Австро-Угорщині.

Публікації про нафтовидобуток в Галичині також зустрічаються у польськомовній газеті Кур'єр Львовскі (пол. Kurjer Lwowski)[2], роки видання з 1883 р. по 1935 р. Серед численних дописувачів був, зокрема, Іван Франко.

Зважаючи на особливості теми дослідження, при вивченні її окремих аспектів зростало значення статистичних даних. Джерелом такої інформації стали Статистичний довідник Галичини (Podręcznik Statystyki Galicji)[14] та Річник статистики Галичини (Rocznik statystyki Galicyi)[19]. Перше джерело видавалося Національним статистичним управлінням, за редакції Пілата Тадеуша у Львові польською мовою, та містило звіти, що стосувалися статистики фінансів, населення, сільського господарства та освіти в Галичині. Друге джерело – Річник статистики галичини опубліковувався Національним бюро статистики, відділом статистики промисловості та торгівлі зокрема. Редактором був Рутовський Тадеуш. Річник також був написаний польською мовою у Львові. Тут фіксувалися статистичні дані по населенню галичини, зокрема їх зайнятостю, кількості існуючих нафтовидобувних підприємств та сплачуваних ними податків. Ці матеріали дають важливу інформацію, яка допомагає проаналізувати та побачити кризь роки зміни у Галичині, той процес її розвитку в поступовому процесі нарощення промислової бази, зокрема в галузі нафтовидобування.

Проблема нафтовидобування в Галичині знаходила своє відображення у роботах польських та німецьких дослідників. Зокрема польський історик, фахівець із польської економічної та соціальної історії Францішек Буяк (1875-1953). Він створив двотомну монографію з історії Галичини «Галичина. Т. 1. Країна. Населення. Суспільство. Сільське господарство» та «Галичина. Т. 2. Лісове господарство, гірництво, промисловість» (1908–1910)[23], де ґрунтовно висвітлив і проаналізував стан суспільства та господарства

Галичини Х–ХІХ ст. Його праці цінні у фактологічному відношенні історико-економічних робіт.

Також свій вклад у висвітлення теми зробив польський статистик, економіст, демограф та юрист Йозеф Бузек (1873-1936) у роботі «Управління соціальної економіки: лекції про науку управління і австрійського законодавства» («Administracya gospodarstwa społecznego: wykłady z zakresu nauki administracyi i austriackiego prawa») (1913)[24] та польський економіст та дипломат Олександр Щепанський (1882-1937) у праці «Стан промислового і сільськогосподарського виробництва в Галичині в 1910 р.» (1912)[43].

Якщо йти від загальноекономічних робіт, що стосувалися Галичини, до праць пов'язаних з дослідженням її природних ресурсів (зокрема нафти), то тут варто вказати дослідження польського географа Антонія Ремана (1840-1917 рр.) «Карпати: фізико-географічний опис»(1885)[36], вченого-геолога та палеонтолога, творця монументального «Геологічного атласу Галичини» Владислава Шайноха (1857-1928) «Видобуток копалень Галичини»(1894)[41] та польського гірничого інженера Едварда Віндакевича (1858-1942) «Нафта і земляний віск у Галичині» (1875)[45]. Дані роботи дають цінний матеріал для вивчення того, якими природними багатствами володів галицький край у ХІХ ст.

При дослідженні теми також мали значення різноманітні літературні та публіцистичні твори, які сприяли відтворенню соціально-побутових умов життєдіяльності галицьких робітників та селян. Зокрема роботи І. Я. Франка з циклу «Бориславські оповідання», над яким він працював від 1876 по 1907 рр. Це ціла низка прозових творів, що висвітлювали тему важкої долі селянина, описували руйнацію господарств в Галичині, тяжке життя робітників на нафтових та інших промислах та безжальну експлуатацію їх підприємцями. Для Франка Борислав мав слугувати доказом того, що це праобраз майбутнього для всієї Галичини. Адже з розвитком нафтовидобування, на його думку, тут повинно було утворитися ядро робітничого класу. І. Франко

критикував австрійську владу через економічну відсталість краю і брак промисловості, відсутності зрушень у соціальному питанні.

Також проблеми нафтопромислів у Галичині висвітлював «Співець галицької Каліфорнії» Стефан Ковалів (оповідання та нариси «Образки з галицької Каліфорнії» (1913), а також стаття «Продукція нафти (скального олію) в Бориславі»[67], яка була надрукована у «Літературно-науковому віснику» за 1903 р. Взагалі, за підрахунками дослідників, С. Коваліва створив понад одинадцять десятків оповідань і нарисів, декілька десятків так званих «Дописів із Борислава» і приблизно чотири десятки педагогічних статей і методичних розробок. Тому, можна з упевненістю сказати, що цей український письменник у своїх різножанрових творах залишив чимало відомостей про становлення та внутрішні і зовнішні процеси нафтової промисловості на прикладі Борислава. Важливо зазначити, що І. Франко докладав активну участь у виданні великої частини праць С. Коваліва, що зображували проблему розвитку нафтовидобутків у рідному краю, з усіма соціально-економічними викликами перед населенням. Зокрема, прізвище «співець Галицької Каліфорнії» Ковалів отримав саме від І. Франка[60, с.49].

Історична література, яка стосується даної теми доволі репрезентативна. Чимало вітчизняних та іноземних істориків зверталися до проблеми цієї теми. Дослідженням проблем розвитку західноукраїнських земель у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій присвятили свої праці такі видатні українські вчені кінця XIX – початку XX ст., як: К. Воблий, В. Гнатюк, М. Грушевський, Д. Дорошенко, К. Левицький, І. Лисяк-Рудницький, М. Лозинський, О. Лотоцький, О. Слободич, І. Фещенко-Чоповський, Л. Цегельський, М. Чубатий, І. Шимонович та ін. Серед них одним із перших науковців, які досліджували нафтовидобування Галичини був Степан Львович Рудницький у працях “Нафта Східної Галичини” (1922) та “Економічні основи Галицької державности” (1921).

Загальним питанням розвитку нафтової промисловості займався цілий ряд радянських істориків та економістів. Можна згадати праці Е. Яцкевича, М.

Кравця, Г. Ковальчака, Д. Низового та ін. Проте ніхто з них не вивчав ґрунтовно цієї теми.

При розгляді літератури радянського періоду варто зазначити, що вивчення економічної складової історичного досвіду (розвитку промисловості, становища робітників) тривалий час було монополізоване марксистською історіографією. Ця наукова школа надто сильно виокремлювала та робила акцент на класовій боротьбі та непримиренній суперечності між «працею і капіталом». У післявоєнні роки ці питання порушувалися в дослідженнях з історії соціально-економічного становища, економічної і політичної боротьби західноукраїнських робітників і селян в австрійський період. В 50-х - 80-х рр. праці на ці теми опублікували І. Довгаль, В.Осечинський, К.Каковський, М.Кравець, П. Свежинський, І. Компанієць, Є. Яцкевич, Г. Ковальчак, С. Злупко.

У першій половині ХХ ст. Хонігсман Я. С., у 1958 році видав монографію «Проникнення іноземного капіталу у нафтову промисловість Західної України»[98]. Дана робота попри певну відповідність до тогочасних тенденцій вивчення економічної історії, наповнена важливою інформацією про статистичні дані, та значно доповнює саме аспект “вливання” від іноземців капіталовкладень у прогресивний галицький регіон.

У 1986 році Бойко Г. опублікував працю «Борислав: соціально-економічний нарис», та «Участь українців в організації і праці нафтового промислу Борислава до 1939 р.»[51].

Серед сучасних монографій даній темі присвячена англійська робота історика із Гарвардського університету Елісон Флейг Франк під назвою “Oil Empire. Visions of Prosperity in Austrian Galicia” (2005 р.)[27]. Праця є досить змістовною: в ній на базі архівних документів та бібліотечних знахідок Відня, Кракова, Львова, Парижа та Лондона подано чимало матеріалу про розвиток нафтової промисловості в Галичині у другій половині ХІХ ст. – початку ХХ ст. Автор досліджує конкуренцію іноземних капіталів (як розвивалася так звана “нафтова лихоманка”, битву за права на землю та корисні копалини

Галичини серед підприємців та нову національну промисловість, про активність місцевого робітничого руху, а також про кризу нафтовидобування.

Серед іноземних дослідників проблему також досліджували польські історики, серед них вирізняються роботи Петра Франашека (Piotr Franaszek) “Нафтова промисловість на польських землях на рубежі XIX та XX ст.” та Романа Межецького (Roman Mierzecki) “Нафтова промисловість у Польщі XIX-XX ст.”[34]. В них автори вивчають історію розвитку нафтового промислу в Галичині на базі польських джерел.

З поміж українських дослідників нафтові промисли в Галичині висвітлював ряд істориків. Клапчук В. присвятив нафтовидобуванню в Галичині кілька статей: “Таємниці галицьких надр. Нафтовидобування у Галичині австро-угорського періоду кінця XIX століття” (2017 р.), “Таємниці галицьких надр. Нафтовий бум початку XX століття до Першої світової війни” (2017 р.), “Нафтова та озокеритова лихоманка. Про історію копалень та видобуток” та монографію “Корисні копалини Галичини: видобування та переробка” (2013 р.), «Розвиток озокеритової галузі у Галичині XIX–XX ст.»[64].

Є чимало інформативних статей таких дослідників як : Макітра Р. та Семенюк М. «Розвиток промислового видобутку нафти в Галичині у XIX ст.»[75], «Сторінки історії нафтового промислу на Прикарпатті (1815-1900 рр.)»[76], « До джерел вивчення і переробки нафти Західної України» (2011 р.)[74].

Якщо розглядати питання робітничого руху в Галичині, що було пов’язане з нафтовидобуванням, то тут слушно зазначити роботу Ярослава Грицака «Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886)» (2006 р.)[57] де цілий розділ присвячений місцю Борислава у творчості І. Франка. Його твори про Борислав були написані аби висвітлити життя робітників та показати гостроту соціального питання в Галичині.

Що стосується творчості І. Франка пов’язаної з нафтовидобуванням, цьому присвячена робота Тимків Н. «Реальні події видобутку нафти в

Галичині в інтерпретації Івана Франка в художніх текстах»[85]. В даній статті розглянуто історичний розвиток нафтового промислу в Галичині найдавніших часів аж до моменту зародження великої нафтової промисловості, зокрема Борислава у прозі І. Франка.

Таким чином, тема розвитку нафтових промислів в Галичині у другій половині XIX – початку XX ст. відзначається науковою та практичною актуальністю та значимістю. З вище наведеного можна підсумувати, що галицький нафтовий регіон завжди був цікавим для дослідження. Про розвиток нафтової промисловості в Галичині згадували й писали місцеві мешканці, журналісти, письменники, туристи, науковці, геологи, підприємці. Проте, українські історики ще не приділили достатньої уваги саме комплексному дослідженню даної проблеми, хоча для цього є чимала джерельна база.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ I. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ І ХАРАКТЕРНІ РИСИ МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ.

1.1. Особливості економічної системи Австро-Угорської імперії та нарис розвитку Галичини як її елементу.

Габсбурзька монархія об'єднувала території, які були сформовані різними лініями розвитку культури, суспільства та економіки. Однак це розмаїття ускладнювало модернізацію держави в цілому.

У межах дуалістичної монархії існували надзвичайні відмінності в рівні розвитку, навіть з урахуванням форсованого розвитку інфраструктури. У Габсбурзькій монархії поряд із відсталими сільськогосподарськими регіонами знаходилися високорозвинені промислові центри. Істотними були й відмінності між двома половинами імперії. У Цислейтанії це була перш за все Чехія, яка вважалася центром важкої промисловості навколо моравської Острави (чеською Moravská Ostrava) – регіону з найвищою часткою промисловості.

Цікавим явищем імперії Габсбургів був «розподіл праці» між окремими великими регіонами держави в цілому. Загалом можна сказати, що в австрійських альпійських і придунайських регіонах освіта, торгівля та послуги були найбільш розвинутим, тоді як у чеських країнах домінував промисловий сектор. У свою чергу роль аграрної житниці відігравали Угорщина та регіон Карпат. Це призвело до взаємної економічної залежності, яка перетворила монархію Габсбургів на закриту економічну територію з малою інтеграцією з рештою Європи.

Традиційна металургійна промисловість і гірничі центри Альп сформували найпродуктивніші регіони. Галичина та Буковина, а також Адриатичний регіон (Далмація та периферійні райони Карніолії та Примор'я)

залишалися майже не втягнуті в індустріалізацію, що негативно вплинуло на загальні показники.

Східна Галичина увійшла до складу Австрійської імперії у 1772 р. Та протягом тривалого часу залишалася її аграрною периферією. Якщо говорити більш детально про економіку імперії Габсбургів, то переломним моментом можна вважати середину XIX ст. Тоді постала необхідність замінити старі підходи у веденні економічної політики до кардинально нових згідно тодішніх тенденцій. Вже в 40-х роках XIX ст. Австрія переживала процес промислового перевороту. Поява парових двигунів поклала початок швидкого розвитку машинного виробництва, яке вимагало чималих капіталовкладень та залучення великої кількості людського ресурсу.

В 1844 р. в Австрії вже діяли 135 прядильних фабрик з потужністю до 900 тис. веретен. Кількість парових машин в 1852 р. зросла до 671, а той час як у 1841 р. їх було всього 200 [65, с.9]. Перша невелика залізнична гілка була прокладена в 1828 р.[88, с.137].

Потрясіння революції 1848 р., яка охопила всю Європу розхитала вікові звичай австрійського феодалізму. Виступи в провінціях імперії – в Італії, Чехії, Угорщині, Галичині, а також у самій Австрії привели Австрійських магнатів до необхідності рятувати монархію Габсбургів. В цьому і була основна причина відміни кріпосного права, дарування конституції та інших реформ.

17 квітня 1848 р. австрійський імператор видав маніфест про відміну панщини в Галичині. Це дало певний поштов до модернізаційних процесів. Але промисловий сектор тут лише зароджувався. Західноукраїнські землі включалися у загальноавстрійський внутрішній ринок будучи економічно відсталими. Вони неминуче перетворювалися на сировинний придаток і ринок збуту промисловості західних районів імперії. Тому перші роки після скасування кріпацтва у Східній Галичині не відзначалися промисловим пожвавленням, як це було в західній і центральній частині австрійської

монархії. Нових великих підприємств виникало вкрай мало, а існуючі підприємства не розвивалися.

Разом з тим у господарстві західноукраїнських земель зберігалися численні залишки феодалізму, які перешкождали потужному розвитку цього регіону. Однією з основних причин застою в індустріальному розвитку краю було, зокрема, те, що колонізаторську економічну політику правлячих кіл Австро-Угорщини активно підтримували польські поміщики, які після революції зберегли свої економічні та політичні позиції. Маючи у своїх руках всю повноту влади в Східній Галичині, польська земельна аристократія боялася зростання нової суспільної сили – робітників. Тому вони досить негативно ставилися до розвитку фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях, намагаючись всіляко гальмувати його.

Напередодні скасування кріпосного права у 1848 р. в Східній Галичині функціонувало 60-70 підприємств мануфактурного і фабричного заводського типу, на кожному з яких працювали у середньому понад 20 робітників. Усього на них було зайнято близько 6 тис. чол. А більше ніж по 100 робітників мали лише 2 тютюнові фабрики, солеварня й цукровий завод. Вони являли собою переважно кріпосні мануфактури, де понад три чверті зайнятих становили селяни, які працювали виконуючи феодальні повинності, хоч і часто за певну додаткову плату. Після скасування кріпосного права більшість цих мануфактур поступово занепадала.

Протягом першого десятиріччя після скасування кріпосного права у Східній Галичині виникло всього шість підприємств фабрично-мануфактурного типу: дві фабрики сірників, два машинобудівні заводи, шкірний завод і паровий млин (хоча була ймовірність, що на той момент могли бути лише видані дозволи на їх будівництво, а самі підприємства були створені пізніше[37, с.41]. Усі ці підприємства, крім сірникової фабрики і шкіряного заводу, були збудовані у місті Львові. Характеризуючи становище в промисловості в перші роки після скасування кріпосного права, Львівська

торгово-промислова палата відзначила, що ні в будівництві, ні в промисловості «...не тільки не було ніякого піднесення, а й спостерігалось помітне погіршення і спад діяльності»[69, с.108-109].

Через відсутність повних даних немає можливості докладно простежити зміни в становищі промисловості Східної Галичини у цей період. Але можна зазначити, що у добувній промисловості було 9 солеварень, в яких працювало понад 600 робітників, і два підприємства по видобутку бурого вугілля, в одному з яких працювало 18, а в другому 61 людина. Соледобувні підприємства були порівняно невеликими: 4 підприємства мали по 40-60 робітників і 5 – по 80-110 осіб. Усі вони знаходилися на Прикарпатті і давали 30-40 тис. т. солі на рік[69, с.110].

Таким чином, у Східній Галичині через 8 років після скасування кріпацтва було всього близько 70 підприємств, які мали понад 10 робітників і де працювало разом 5,5 -5,6 тис. людей. Якщо виключати звідси тютюнові фабрики та солеварні, що були державними, то на приватну промисловість припадає близько 3 тис. робітників.

Проте, що являла собою фабрично-мануфактурна промисловість Східної Галичини в порівнянні з промисловістю сусідніх західних провінцій монархії в середині 50-х років, досить чітко показують дані про величину промислового податку, сплачуваного приватними підприємствами в 1853 р.

Таким чином, у Східній Галичині було всього 16 підприємств, які платили по 50-100 гульденів промислового податку, 9 підприємств, які платили по 100-200 гульденів, і лише одне підприємство, яке платило 500 гульденів промислового податку. У західних провінціях монархії, які і по території і по кількості населення були набагато меншими від Східної Галичини, існували вже сотні підприємств, які платили понад 50 гульденів промислового податку. Серед них більше половини становили підприємства,

що платили по 100-200 гульденів податку. Багато було і великих підприємств, які платили понад 500 гульденів податку.

Набагато вищою у західних провінціях монархії була і механізація виробництва. Про це можна досить точно судити по потужності парових двигунів. Так, загальна потужність діючих парових двигунів в обробній промисловості в 1851 р. становила в Нижній Австрії 1563 к. с. , в Богемії – 3571, в Моравії та Сілезії – 3116, а в Східній Галичині – 52 к. с.[3, с.42].

Таку ж саму картину можна побачити і пізніше. У 60-х роках фабрична промисловість західних провінцій монархії зростала швидкими темпами. Так, в кінці 60-х років у промисловості щорічно встановлювали: в Богемії 230-250 парових котлів, в Моравії і Сілезії – 130-150 парових котлів і т.д.[69, с.111].

Фактично фабрик і заводів виникало вкрай мало, а існуючі мануфактурні, ремісничі й кустарні підприємства, не витримуючи дедалі зростаючої конкуренції з боку ввезених виробів промисловості західних районів, занепадали і розорювалися. В результаті кількість зайнятих у промисловому виробництві, які показують підсумки проведених 1869 р. та 1890 р. переписів населення Східної Галичини, зростала повільно [1, с.130-137]. При загальному збільшенню його на 24% кількість зайнятих у промисловості й будівництві зростає всього на 10 %, а їх питома вага серед усіх працюючих знизилася на 5%.

На місце мануфактурних закладів виростили високомеханізовані фабрики. Уже в середині 70-х років там в основному закінчилась перебудова промисловості на основі машинної техніки. У 1870 р. їх діяло в краї близько 70 підприємств. На них працювали навіть менше 6 тис. робітників. Але тільки у 70 - 80-х роках в промисловості Східної Галичини відбулися певні зрушення [70, с. 56].

У Східній Галичині середня і великі промисловості майже не зростали. Нових великих підприємств виникало дуже мало, а старі не розширювалися.

На території, що підпорядковувалася Львівській торгово-промисловій палаті, кількість великих підприємств, де було понад 50 робітників, як і загальна кількість зайнятих в них робітників, залишалася до 1870 р. майже незмінною. Кількість менших підприємств, які мали по 21-50 людей, як і загальна кількість зайнятих в них робітників трохи зросла. Значно зросла тільки кількість дрібних підприємств, в яких працювало по 11-20 осіб.

На території, що підпорядковувалася Бродівській торгово-промисловій палаті, крім дрібних підприємств, виникло 5 великих підприємств, де працювало понад 50 робітників, в тому числі велике текстильне підприємство, в якому було зайнято 270 людей. Але це мало змінює загальну картину стану обробної промисловості Східної Галичини. Вона і далі залишалася такою ж відсталою, як і перші роки після скасування кріпосного права.

Через малі розміри виробництва галицькі підприємства не могли використовувати машини, зокрема парові двигуни. У дрібних підприємствах і далі домінувала ручна праця. Тільки незначна кількість великих підприємств почала використовувати машини, що приводились в рух паровими двигунами. В цілому в промисловості Східної Галичини в 1870 р. діяло близько 60 парових двигунів загальною потужністю 1576 к.с. $\frac{3}{4}$ потужності цих двигунів припадало на 21 млин., 1 цукровий завод і три паперові фабрики, а на решту 150 з надлишком підприємств припадало всього близько 25 невеликих двигунів загальною потужністю 400 к. с.

Важливою особливістю промисловості Східної Галичини було й те, що основна частина середніх і великих підприємств на початку 70-х років знаходилася в селах і дрібних містечках. У великих містах було дуже мало промислових підприємств. Міста Східної Галичини на початку 70-х років були більше торговельними і ремісничими, ніж промисловими центрами.

У шести великих містах Східної Галичини (Львів, Станіслав, Перемишль, Дрогобич, Ярослав, Броди) працювало всього 29 підприємств,

на яких було зайнято по 20-300 робітників, і 26 менших підприємств, на яких було зайнято по 11-20 осіб. Це становило 40% усіх зайнятих на таких підприємствах обробної промисловості робітників. По 50-100 зайнятих робітників мали: цегельний завод у Дрогобичі і млин у Бродах. Підприємства, на яких працювали понад 100 чол, були: 3 залізничні майстерні у Львові, Станіславі і Перемишлі, цегельний завод у Львові і прядильна фабрика у Бродах.

У менших містах знаходилося всього 2 великих підприємства: сірникова фабрика у м. Сколе (53 робітники) і цукровий завод в Товмачі (536 робітників).

Окремі галузі промисловості (мукомельна, спирто-горілчана, нафтова і озокеритна, лісопильна, соляна і поліграфічна), яким не загрозувала конкуренція, розвивалися добре. Переважно вони займалися видобування і первинною обробкою сировини і виробництвом напівфабрикатів, які для дальшої переробки вивозились у західні провінції монархії. В розвитку цих галузей промисловості були зацікавлені західноавстрійські підприємці, які використовували сприятливі умови і вже у 60-х роках ХІХ ст. почали вкладати сюди свої капітали.

З прокладенням залізниць Галичина стала доступним ринком збуту для виробів великої західноавстрійської промисловості. «Політично Галичина була приєднана ще у 1772 р. Економічно – лише в останні роки, з спорудженням залізниць»- писав Щепановський А.[42, с.37].

Разом з тим, цей край ставав доступним джерелом цінної промислової і сільськогосподарської сировини, яка поверталася сюди через деякий час у вигляді готових виробів – тканин, одягу, шкіри взуття, паперу, лікерів, меблів та інших предметів широкого вжитку.

Таким чином промисловість у Східній Галичині в кінці 60-х років ХІХ ст. була розвинута ще дуже слабо і не визначала промислового обличчя краю. В усіх галузях промислового виробництва існували сотні дрібних і ремісничих

підприємств, які виробляли переважну більшість промислової продукції. Велика промисловість фактично не вийшла з стадії мануфактурного виробництва. Промислова революція, яка в західних провінціях монархії вже завершувалася, у Східній Галичині тільки починалася.

Такий застій у розвитку промисловості у Східній Галичині був зумовлений багатьма причинами, зокрема низьким рівнем її ще до скасування кріпосного права і відсутністю в краю чисельної буржуазії, багатой на капітали. Поміщики, які ще у 40-х роках тримали в своїх руках ряд галузей мануфактурної промисловості, після скасування кріпосного права не проявляли вже активності в промисловій діяльності. Втративши після скасування кріпосного права безплатну робочу силу, яку вони використовували у своїх промислових закладах, поміщики не могли утримувати навіть старих промислових заводів і продавали їх, а гроші вкладали у фільварки.

Розвиток промисловості у цьому краю гальмувався і урядом. Промисловим підприємствам, що будувалися в Галичині, не надавали податкових пільг, якими користувались нові підприємства у західних провінціях. Система крайових податків була побудована так, що галицькі підприємства платили в три-чотири рази більші податки, ніж підприємства у західних провінціях – Нижній Австрії, Богемії, Моравії та ін. Галицьким промисловцям при будівництві заводів відмовляли у дешевих довготермінових кредитах.

Але головною і вирішальною причиною, що обумовило таких застій у розвитку промисловості у Східній Галичині, був імпорт фабричних виробів із західних провінцій монархії.

В 40-х і навіть на початку 50-х років імпорт фабричних виробів в Галичину із заходу був невеликий. Значною перешкодою для експорту товарів в Галичину була відсутність хороших шляхів і дешевого транспорту. Але і тоді

вже, як зазначалося у звіті Львівської торгово-промислової палати, галицькі промислові підприємства ледве могли витримувати іноземну конкуренцію.

Починаючи з середини 50-х років XIX ст. становище змінилося в зв'язку з тим, що до західних кордонів Галичини була прокладена залізнична лінія, яку в 1861 році довели до Львова. Це спричинило те, що міста краю переповнилися дешевими виробами західноавстрійської фабричної промисловості. Галицька промисловість, яка стояла на значно нижчому рівні розвитку, не могла успішно конкурувати з нею. Деякі галузі вже в 60-х роках не витримали конкуренції і почали занепадати.

1.2. Зародження нафтовидобувної промисловості в Галичині.

Про існування нафти на Заході сучасної України знали ще в XII ст., але не звертали на неї уваги. В XVI ст. королівський привілей надав м. Кросну право вживати рослинну олію з домішкою нафти для освітлення міста, як мазь і для обробки шкіри [101, с.77].

Галицький нафтовий регіон сформувався у східній та західній частині Прикарпаття. До східного нафтового регіону зараховують Борислав, Тустановичі, Мразницю, Східницю, Урич. Поклади нафти були також у Биткові та Перегінську. В західній частині Карпат нафтових родовищ було значно менше (Лещовате, Ванькова, Ропянка та ін.)

З XIX ст. галицькі міста, містечка та села (Борислав, Дрогобич, Східниця) стали центрами нафтової, озокеритної та газової промисловості. Про галицький нафтовий регіон писали у численних джерелах, він отримав чимало історичних, публіцистичних, літературних та побутових найменувань: «Галицька Каліфорнія», «Галіційська Каліфорнія», «Галицька Содома», «Галицьке пекло», «Галицьке Сан-Франциско», «Пекло Данте», «Клондайк на Прикарпатті», «Австрійська Сицилія», «Бориславська Каліфорнія» тощо. Про

розвиток нафтової промисловості в Галичині згадували й писали місцеві мешканці, письменники, туристи, науковці та підприємці.

Історичні дані свідчать про те, що видобуток нафти розпочався на Західній частині України, зокрема, в Східній Галичині у другій половині XIII ст. Першу письмову згадку про «чорне золото» на Прикарпатті можна знайти у хроніках польського історика, дипломата, архієпископа Львова – Яна Длугоша (1445-1480 рр.) [61, с.123]. Згодом поверхневі викиди нафти на Прикарпатті описував середньовічний вчений Стефан Фалімир (руський придворний Яна Тенчинського, воєводи краківського), який зібрав латинські рукописи, переклав їх польською мовою та випустив першу популярну енциклопедію традиційної медицини під назвою «O ziołach i o mocy ich» у Кракові в 1534 році. В частині „Petroleum” у розділі „jako oleyki sprawować ku leczeniu”, автор подає інформацію про нафту та можливості її застосування як лікарського препарату [31, с.3]. З того часу в літературі та архівних джерелах знаходимо ще більше інформації про пошук, промисловий видобуток, переробку та застосування нафти, озокериту (земного воску) та інших мінералів.

Мартин з Ужендова (ботанік, лікар та професор Краківської академії) у своїй книзі «Herbarz polski, to jest o przyrodzeniu ziół i drzew rozmaitych i innych rzeczy do lekarstw należących księgi dwoje», яка була видана у 1595 р. згадує використання бітуму у лікувальній практиці, а також в якості виготовлення свічок з озокериту. У 8 розділі «Asphaltus, Bitumen, Bitumen Iudaicum» він описує речовину, яку збирають у криницях, а також асфальти та верді воски з яких виготовляють свічки [40, с. 98].

Більш детальну інформацію щодо нафти та конкретну прив'язку нафтопроявів до району Дрогобича можна знайти у книзі природознавеця, філософа та поета, міського радника, доктора та професора медицини Еразма Сикста під назвою «O cieplicach we Skle, ksiąg troje» (1617). Він подає опис місцин, де були вже випадки видобутку нафти, наводить приклади як її

відокремлювали від води через процес дистиляції. Надає описи конструкцій апаратів (хоч і примітивних) , за дрогомою яких здійснювався цей процес. Еразм Сикст вперше вказує, що в перших десятиліттях XVII ст. в поблизу м. Дрогобича викопували спеціальні колодязі для пошуку нафти, яку діставали із надр землі та дистилювали[74, с.130].

Мешканцям Карпат і Прикарпаття нафта, або як тоді її називали «скельна олія» зустрічалась під час видобутку і пошуку соляних джерел та внаслідок значних природних витоків на поверхню землі –на берегах річок, потічків, боліт та уздовж північного борту Карпат в ущелинах скель, плаваючи та накопичуючись на її поверхні. В галицькому краю нафту найчастіше називали: нафтова ропа, нафта, земляна олія, скельна олія, скалолій, поркура, петроль, кип'ячка, петролеум та найпоширенішою назвою нафти була ропа (gora). Її застосовували у медичних цілях: при хворобах шкіри, ревматизмі, сухотах; для різноманітних господарських потреб – консервації предметів задля кращого зберігання, при будівництві, для змащування шкіри, як джерело світла, але найчастіше для змащування осей у колісних возах [66, с. 4].

Початком саме промислового видобутку нафти на західноукраїнських землях вважають 1771 р. у селі Слобода Рунгурська (нині с. Слобода Коломийського р-ну) . Хоча вже у 1770 р. тут застосовували нафтову ропу для змащування колес возів та як ліки від хвороб тварин. Саме у 1771 р. у цьому ж поселенні в колодязі, який викопувався з метою видобування солі, на відстань 24 м. вглиб наткнулися на масну та темну речовину [79, с. 10]. Така знахідка наштовхнула людей викопувати та споруджувати спеціальні колодязі, які називалися ще «копанки» й у інших районах Галичини. Середня довжина таких нафтових копалин досягала 35-40 м.[77, с.5]. А в іншому с. Небилів, Калушського повіту (сучасний Рожнятівський р-н Івано-Франківської обл.) також видобували ропу. У 1771 р. село окрім інших феодальних повинностей, мало давати до двору 14 відер ропи [78, с.73]. Наприкінці XVIII ст. нафтову ропу видобували уже і у с. Ріпне колишнього Долинського повіту, (зараз це

Рожнятівський район Івано-Франківської обл.) У Ріпному ще в 1786 р. було викопано яму-криницю для видобутку нафтової ропи. Існують також відомості про видобуток нафти в Бориславському районі (Львівська область) у 1792 р., коли в районі Нагуєвичів з колодязів добули 7 т. нафти [51, с. 14].

Ще одним науковцем, яких згадував нафту у своїх роботах був єзуїт Габріель Жончинський (1664–1737), священник та природознавець родом з Підляшшя. Наукові дослідження Г. Жончинського найбільше пов'язані з природничою (натуральною) історією Речі Посполитої. Найвідоміший твір Г. Жончинського – це «Цікава природнича історія Королівства Польського і Великого Князівства Литовського» (*Historia naturalis curiosa Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae XX divisa*, Сандомир, яка була видана у 1721 р. Даний твір є першою спробою опису всієї природи Речі Посполитої. Чимало матеріалу присвячено Україні. Наприклад, він одним з перших розповідає про місцезнаходження нафтових і газових джерел у Галичині включно до Покуття – біля Рунгур і біля Ропянки. На сторінках цієї праці, нафта згадується під назвою «*aqua bituminosa*». На Передкарпатті він вказує про видобуток нафти в околицях Лісько, Дрогобича та Стебника та в с. Ясениці Сільній. У першому виданні Г. Жончинський здебільшого використовував відомості інших авторів, часто без її критичної перевірки. Зацікавившись детальніше проблематикою, у другому виданні він вилучив чимало неправильних відомостей [73, с. 214-216].

У 1781–1782 рр. відомий природознавець, доктора філософії і вільних наук та католицький священник Ян Кшиштоф Клюка (J. K. Kluk, 1739–1796) у Варшаві опублікував двотомний підручник з мінералогії і геології «*Rzeczy koralnych osobliwe zdatniejszych szukanie, poznanie i zażycie*». У ній описано місця, де були зафіксовані витoki нафтової ропи, та варіанти її видобування. Автор поділив її на: нафту, земну олію, смолу, сало, бальзам та густі земні жири (жидівську смолу, гагатеку, бурштин, амбру, копал). Поблизу Рунгури і

Ропянки автор вказує на виходи земного сала (воску) та варіанти його використання для освітлення, мабуть, у формі свічок [64, с. 51].

Згадки про нафту в Галичині також існують у книзі католицького священика Ремігуша Ладовського (R. Ładowskiego) під назвою «Historia naturalna Królestwa Polskiego czyli zbiór krótki przez alfabet ułożony zwierząt, roślin i minerałów», яка була видана у 1783 р. [22, с. 198].

У 1791 р. під назвою «Untersuchungen des galizischen Bergöls» професор фізики Львівського університету (1783-1791 рр.) Йосиф Ігнат Мартинович (1755-1795) видав результати своїх досліджень. Окрім фізичної науки він також цікавився нафтовою ропою, видобутою поблизу м. Калуша. Йому вдалося визначити її властивості (питомі ваги окремих її фракцій, одержаних в результаті дистиляції). Також його ідеєю було практичне застосування нафти, а саме – для консервації деревини, при виправленні шкір, як ліки проти шкірних хвороб в овець. Йосиф Ігнат Мартинович також охарактеризував важкий залишок від дистиляції нафти – бітум. Тому даного науковця можна вважати одним з першодослідників нашої нафти [30, с. 94].

Професор історії медичного факультету Львівського університету, природознавець Бальтазар Гакет (B. Hacquet 1739-1815) також долучився до вивчення геологічної будови соляних і нафтових джерел проведених під час нового маршруту по Бойківщині та Галичині. Він зазначив, що промисловий і найбільший видобуток нафти у Галичині вчений спостерігав на Дрогобиччині в с. Нагуєвичах, де він побував ще у 1787 р. під час попереднього обстеження соляних промислів. Поданий ним детальний опис демонструє, що тут він був доволі інтенсивним. Вчений вважав, що це було зумовлено більшим попитом на нафту для змащування осей у возах у цьому регіоні, де вози були суцільно дерев'яними, без жодних деталей із заліза. Гакет писав, що 1791 р. в околицях Борислава місцеве населення копало студні глибиною 4–6 м, які були заповнені водою, на поверхню якої постійно спливала нафта. Селяни використовували знаряддя, що були схожі на граблі,

мішали нафту на поверхні води так, щоб вона згустіла, звідси вичерпували у менші земляні копанки, де вона відстоювалась від води. Після випаровування легких бензинових фракцій залишалася цінна густа рідина, звідки її збирали у бочки і продавали як колісну мазь по 5 крейцерів за літр. Ці ями були досить глибокими, проте їх нічим не зміцнювали, то ж траплялися випадки обвалу ґрунту, внаслідок якого гинули робітники. На той момент у селі, в даний промисел були залучені від 15 до 20 робітників. Видобуту нафту вживали для побутових потреб, а також лікування худоби в час пошестей. Про це писав Б. Гакет ще в своїх описах Гуцульщини.

У своїх працях він згадує про видобуток нафти, зокрема, у Нагуєвичих – батьківщині Івана Франка, який присвятив низку творів висвітленню умов життя і праці бориславських робітників-ріпників. Б. Гакет уперше висловив припущення про органічне походження нафти, тобто в результаті розкладу морських істот і рослин, а утворення земної смоли й асфальту – через згущення нафти. Нафтопрояви, на думку Гакета були пов'язані з родовищами солі, що виникли при випаровуванні моря, яке знаходилося у північні галицькі рівнини і доходило до Карпат. Таким чином, у своїх поглядах учений є певною мірою попередником органічної теорії походження нафти. Цікавими були також спроби Гакета пов'язати походження нафти із знахідками бурштину [85, с. 87].

У XVII ст. зафіксовані випадки, що нафтою торгували на багатьох ярмарках Галичини. Густішу нафту продавали як мастило, рідшу – в якості ліків. У Дрогобичі на ярмарку було відведено окреме місце для «ріпників», які продавали бориславську нафту. Людей, що возили ропу також називали ще мазярами та смаровозами [61, с. 123].

Якщо говорити про такий потужний у майбутньому нафтовий центр як Борислав, то тут розвиток нафтового промислу розпочався на початку XIX ст., коли над річкою Тисменицею селяни цього невеликого селища збирали природні витoki нафтової ропи з виступаючих піскових шарів, або також копали ями-крилиці, т. зв. дучки (Дучка – невеликі ями, назва мабуть походить

від невеликих долів.), з яких збирали нафтову ропу, змішану з водою. Тобто ця примітивна технологія практикувалася у різних населених пунктах краю схожим способом. Таким чином для відокремлення і згущення нафтової ропи, що плавала на поверхні води, робітники били прутами так довго, доки з неї не починали випаруватися легкі фракції вуглеводню. Очищеною таким способом нафтою наповняли бочки і вивозили на ярмарки до Дрогобича, де продавали її як мазь для змащування осей коліс у возах та різних примітивних господарських машин. А звідси уже нафту транспортували углиб країни.

Вже на початку XIX ст. суттєво збільшився попит на нафту та її похідні речовини. Це можна зрозуміти по чисельним згадкам в різних джерелах. У 1800 р. у с. Погар у Сколівщині, поблизу потоку Роп'янка (за 400 м. від гирла) започаткований найбільший тогочасний нафтовий промисел. За описами австрійського геолога Еміля Тітца (E. Tietze 1845-1931), тут із колодязів завглибшки до 70 м отримували до 260 т нафти на рік. Також були відкриті багаті нафтові поклади в смузі від Добромиля через Дрогобич до Кут і далі до Румунії [50, с. 38].

У 1805 р. письменник, католицький священник, доктор права Станіслав Сташицький (S. Staszic 1755-1826) опублікував свій звіт у Варшаві, написаний із подорож і 1804 р., який називався «O ziemiórództwie gór dawney Sarmacyi a różniey Polski». Він роз'яснив питання походження нафтових родовищ таким чином: вони утворились шляхом осадження з первісного рідкого розчину, подібно, як і родовища вугілля, сірки чи солі. Наступного року ним було видано геологічну карту за назвою «Carta geologica tobis Poloniae.», на якій відображено поклади нафти [64, с. 54].

На початку XIX ст. нафтові родовища було відкрито в смузі від Добромиля (тепер Львівської обл.) через Дрогобич до Кутів (нині Івано-Франківської обл.) і далі до Румунії. Ще зустрічалися доволі прості способи видобутку за допомогою в'язанок довгої трави чи кінського волосу, що збирали з поверхні водойм і витискали до відер. Можна сказати, що

простежується збільшення примітивного видобутку нафтової ропи. Доказом цього є той факт, що австрійська влада включила в законодавчі норми експлуатацію бітумних мінералів [61, с. 126].

Також з початку XIX ст. відомі окремі законодавчі акти, що стосувалися розвідки, видобування та продажу озокериту. На підставі подання дрогобицького Гірничого суду, 2 серпня 1810 р. у Відні був виданий Декрет Державної Канцелярії, направлений до Гірничого суду в м. Дрогобичі, в якому йшлося про те, що усі мінерали, які вміщують у собі земну олію (нафта і озокерит) відносяться до державних мінералів, тому не можуть бути земельною власністю. Дозвіл на їх видобування надавався державою, так званий „freischurfami” – гірничий дозвіл.

Проте ця дія уряду мала негативний вплив, так як люди, що брали участь у видобуванні нафти втрачали можливість прогодувати свої родини. Тому, у зв'язку з протестами місцевого населення Галицьке Намісництво підтримало пропозицію про відміну цього декрету [64, с. 53].

У листопаді 1810 році це рішення було змінено: у той час як твердий бітум продовжував вважатися імперською власністю, так само як і вугілля, рідка нафта залишалася у приватній власності [27, с.58].

Можна сказати, що з цього часу починають активніше реєструватися підприємства з добування озокериту та нафти. Проте сутність даного процесу залишалася тією ж: селяни продовжували нелегально (лише за дозволом землевласників) викопувати неглибокі копанки, що дозволяло видобувати незначну кількість нафти і в подальшому вже примітивними способами її перероблювати.

У 1816-1817 роках промисловці Я. Геккер і Я. Мітіс намагалися отримати придатний для освітлення продукт із сирової нафти з околиць Трускавця і Слободи Рунгуської [34, с. 56].

Особливо цікавою постаттю в контексті вивченої теми є гірничий, державний службовець трускавецьких соляних промислів, чех, інженер Йосиф Геккер (J. Hecker). Він був державним службовцем у м. Косові. Але вже після обрання на посаду у Трускавці, Й.Геккер почав брати активну участь у гірничій діяльності. Він знав, що у Західній Європі для освітлення використовують або природну олію з оливок чи льону, або так званий фотоген – дистилят із шотландських сланців. Геккер запропонував ідею використовувати для освітлення легші фракції нафти. Він вибудував примітивну перегонку, яка могла продукувати до 40% дистиляту для освітлення. У 1816 р. Й. Геккер долучився до зведення першої нафтоперегонної установки в Модричі. У 1820 р. на ній отримували понад 1000 гарнців (3500 л.) нафти щороку, її застосовували для освітлення вулиць Львова, в околицях Дрогобича та у військових казармах у Самборі. У 1817 році Йозеф Геккер досліджував доцільність поєднання постачання нафти з сіл та з міським попитом і зміг отримати контракт від магістрату Праги на три тисячі тонн нафти по 340 флоринів за метричну тонну. На жаль для Геккера, проблеми з транспортуванням, діряві бочки та витрати на транспортування, еквівалентні майже двом третинам ціни нафти, змусили його порушити контракт, передчасно припинивши свій рокефеллерівський експеримент. Другою причиною було те, що він використовував примітивні світильники, які мали неприємний гнильний запах та легкозаймистість, можливо, це було на користь для Праги, оскільки використання нафти було надзвичайно небезпечним протягом усього цього періоду. Результати своєї роботи Й. Геккер опублікував 1820 р. у Працях Політехнічного інституту у Відні. Щоб підтвердити пріоритет Галичини у впровадженні нафтового освітлення, цю малодоступну публікацію повторно видав професор Львівської політехніки Роман Залозецький 1900 р. у журналі “Naphtha” (Hecker, 1900) [76, с. 106].

Але на цьому дослідження та розвиток нафтовидобування та нафтопереробки не зупинявся. Так, польський професор геології Георг Готлиб

Пуш (справжнє ім'я та прізвище - Ежи Богумил Кореньський) у 1817-1830 рр. здійснив геологічні дослідження Польщі. Він є автором геологічного польового посібника та численних публікацій з геології, у тому числі першого сучасного опису регіональної геології Польщі та її околиць. Її другий том містив окрему главу про «джерела з нафтою» (Erdölquellen) з детальним описом природних нафтових просочувань у Карпатах, зокрема їх розташування, а також замітками щодо практичного використання нафти та її дистиляції. Пуш також опублікував геологічний атлас, який супроводжував його працю «Geognostische Beschreibung von Polen» – на її аркуші №III зображено Північні Карпати, включно з територією Дрогобича (відомого природними нафтовими просочуваннями [32, с. 167].

В 1830 р. як свідчить Ян Зег, селянин з села Нагуєвичі Байтала вперше отримав з сирової нафти найбільш чистий, світлий продукт, «безколірну рідину з різким запахом, яка швидко загорялася» (В 1830 р. як свідчить Ян Зег, селянин з села Нагуєвичі Байтала вперше отримав з сирової нафти найбільш чистий, світлий продукт, «безколірну рідину з різким запахом, яка швидко загорялася» [65, с. 28].

17 жовтня 1838 р. та 30 листопада 1840 р. було прийнято постанови Державного управління у Відні, згідно яких нафтову ропу, природний бітум, асфальт і природну смолу знову було віднесено до державної монополії і на гірничий видобуток якої знову слід було одержати офіційний дозвіл. Такий дозвіл нового зразка вперше (1838 р.) було отримано фундатором курорту Трускавець Й. Міцевським. Хоча він у 1827 р. отримав у Відні дозвіл на побудову в Трускавці стаціонарного будинку для приймання ванн і чотирьох будинків для проживання відпочиваючих. Власне від цього часу Трускавець став курортною місцевістю [65, с. 54].

Якщо говорити про Борислав, то в його околицях у 1835 р. діяло 30 свердловин, з яких щодня видобували 16 літрів нафти, тобто 15 тисяч літрів

рісно. Збирали її за допомогою мітел з поверхні води, нагромадженої у цих дучках [34, с. 56].

Зростання видобутку нафти викликало потребу її промислової переробки. У Галичині виникають нафтопереробні заводи. В 1848 р. почав працювати завод Шрайнера і Герца з перегонки нафти [55, с. 6].

Розвиток капіталізму, що посилювався після реформи 1848 р., позначився й на Болехові. Виникає промислове підприємство – невеличкий нафтопереробний завод.

В 50-х роках XIX ст. промисловий видобуток та переробку нафти виробляли місцеві жителі Ігнат Лукасевич та Ян Зег, а також бориславські підприємці Шрейнер і Герц [76, с. 107].

У 1853 р. у лабораторії м. Львова у аптеці «Під золотою зіркою», магістр фармації Йоган (Ян) Зег із бориславської нафти винайшов спосіб одержання гасу, запатентував його та запропонував використовувати нафтовий дистилат для освітлення в удосконалених олійних лампах, спеціально сконструйованих львівським бляхарем Адамом Братковським. Згодом газову лампу віденські винахідники удосконалили, доповнивши її скляною колбою, що вирішило проблему диму і неприємного запаху. «Віденська лампа» дуже швидко поширилась по всьому світу. Виробництво газових ламп підвищило попит на нафту. Відтоді більш широко почали використовувати як сам нафтовий дистилат, так і інші продукти нафтопереробки [81, с. 47-49].

У 1854 р. І. Лукасевич за власні грошові збереження пробував першу в Галичині нафтову свердловину в селі Полянка біля Коросно (зараз Підкарпатське воєводство Польщі). Поблизу Коросно в тому ж році він заклав нафтову копальню (зараз це Музей нафтогазової промисловості). Свердловина Лукасевича поклала початок упровадженню прогресивного свердловинного способу видобутку нафти в Галичині, який поступово (здебільшого у 1880-х рр.) почав витіснити колодязну технологію. 1853 р. починають розробляти

потужне Бориславське нафтогазове родовище (Дрогобицький район Львівщини) [35, с.115].

Його відкриття пов'язують із діяльністю львівського підприємця Роберта Домса. Тут цікаво згадати деякі дані про самого Домса (1815–1893) – це був львівський підприємець, який окрім нафтовидобутку, також займався виробництвом пива і муки та був вибраний головою Львівської промислово-торгової палати. Домсу також належить заснування “Притулку для старців” – збіднівших підприємців, інженерів і т.п. [75, с. 109].

Ось як згадує про це Іван Франко в повісті «*Voas constrictor*»: «Домс, знаменитий прусський капіталіст, котрому наша Галичина майже в кожній галузі промислу винна перший товчок, проїжджаючи раз через Дрогобич, звернув увагу на дивну мазь, котру жиди в коновках розносили на продаж селянам по ринку. Переконавшись, що се нафта, занечищена земляними і другими мінеральними примішками, він забажав побачити те місце, де добувають ту мазь. Йому сейчас вказали бориславські мочари. Селяни розповіли йому, як вона підходить наверх води, як випалює траву і всяку ростинність, – а деякі заговорили навіть про підземних заклятих бойовників, котрих перегнила кров випливає наверх. Домс, практичний чоловік, розуміється, небагато там зважав на такі казки, але швидко покмітив, що нафтові жили мусять бути неглибоко, коли нафта сама підходить догори, і що мусять вони бути неабиякі багаті. Він поїхав до Борислава, звидів місцевість і рішив сейчас зачати першу пробу. У кількох бідніших він позакупляв за безцінок частки поля і, нанявши бориславських-таки парубків, почав копати вузенькі «дучки». По трьох-чотирьох сажнях показалася нафта. Домс тріумфував. Він швидко кинувся будувати дестилярні, почав радитися з ученими, інженерами та гутниками» [96, с. 398].

Згідно Гірничого статуту (який відіграв велику роль у поширенні розробки нафти) від 23 травня 1854 р. нафтові та озокеритові родовища входили у приватну земельну власність. Кожний власник участку землі міг

добувати нафту чи гірський віск за своєї ініціативи. Уряд здійснював тут свій контроль лиш з метою стягнення відрахувань на користь державної скарбниці [47, с. 20].

Але фактично імперський уряд дозволив собі роздавати концесії, не погоджуючись із бажаннями землевласників. Згідно з цим рішенням, Домс отримав поступку від імперського уряду, який заохочував його розробку озокериту за умови, що він регулярно звітує про свій прогрес і відкриття [27, с. 58-59].

Говорячи про багаті поклади нафти Прикарпаття варто зазначити, для повноти картини, що в Буковині також здавна відомі випадки видобування цього цінного ресурсу. Зокрема люди криничним способом видобували нафту та переробляли її найпростішими способами на Путильщині (с. Довгопілля та Дихтинець від слова «дихт» - дьоготь, гас), а також на Вижничині (с. Лопушна). В останньому населеному пункті подальші геологічні розвідки показали, що приблизно 20 км. через гори є промислові поклади нафти, які можна було видобувати та перенаправляти сировину на переробку [52, с. 26].

Отже, тенденція економічного розвитку європейських країн, втягуючи Східну Галичину, поступово підривала підвалини феодално-панщинного ладу, який у 40-х роках XIX ст. потрапив у кризову стадію, що в кінцевому результаті привело 1848 року до революції в Австрійській імперії і скасування панщини у Галичині. З цього моменту розвиток цього краю вийшов на дещо інший рівень. Хоча, якщо порівнювати економічний стан Галичини з іншими провінціями Габсбургської монархії, то стає очевидним, що вона все ще залишалася доволі відставлою в плані виробництв продукцій та продовжував мати імідж лише постачальника сировини. Слід вважати, що у відсталому становищі Галичини винні як австрійські урядові кола, так і місцеві поміщики. Цьому сприяв і уряд, зокрема його податкова політика та різного роду обмеження, які розорювали фабрикантів окраїн. Так, наприклад, вироблене в Галичині возили до Відня штемпелювати(накладання печатки, клейма). Провіз

туди і назад коштував дорого, собівартість тканини підвищувалася, і вона навіть на галицькому ринку не могла конкурувати з австрійським або чеським сукном [86, с. 134].

Хоча даний регіон був доволі густонаселеним, галичани страждали від безземелля, але австрійський уряд не поспішав тут закладати основи для створення потужного промислового центру. І лише відкриття тут нафтових родовищ дало певний поштовх до розвитку Галичини. Незважаючи на загальний господарський застій у Галичині, експлуатація нафтової ропи та земного воску, хоча і примітивними способами і тільки для потреби села та ремесла, існувала і навіть розвивалася. Застосування її поширилося на зміцнення дерева, змащування швидко ржавіючих предметів, ущільнення човнів. В подальшому цікавість до нафтових багатств Галичини невпинно зростала.

РОЗДІЛ II. НАФТОВІ ПРОМИСЛИ В ГАЛИЧИНІ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ЇХ РОЗВИТКУ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

2. 1. Модернізаційні процеси нафтового виробництва в Галичині у другій половині ХІХ ст.

Основною ланкою, центром Карпатського нафтового промисла був Дрогобицько-Бориславський промисловий район, що отримав у ХІХ ст. світову славу. Саме місто Борислав приносив мільйонні прибутки як державі, так і нафтопромисловцям. Останні були “держателями” промислів і переважно проживали за межами Борислава (у сусідньому Дрогобичі, віддаленому Львові, Відні та інших містах Західної Європи. Вони були настільки багатими, що фактично “купалися в золоті”. Даний край по праву міг би називатися перлиною Прикарпаття.

Найчастіше цей регіон називали «Галицька Каліфорнія». Варто зазначити, що Каліфорнія славилася розвитком нафтового промислу і була одним з найбагатших нафтових регіонів США. Нафта була важливим елементом для розвитку промисловості та приносила Америці значні прибутки. Поклади нафти зосереджувалися у Нью-Йорку, Огайо, Пенсильванії, Західній Вірджинії, Техасі, Каліфорнії та ін., а наприкінці XIX ст. на американському нафтовому ринку домінувала компанія «Standard Oil» [28, с. 39].

Архівні дані підтверджують, що західноукраїнські землі є одними з найстаріших нафтових районів світу. В 50-х роках XIX ст. промисловий видобуток та переробка нафти припадав на США, Російську імперію та Галичину зокрема. Загальну площу цих багатств геологи обраховують в 21, 5 тис. км² [41, с. 94].

Важливим при вивченні даної теми, є спроби хронологічно дослідити та виділити певні етапи розвитку нафтовидобування на Галичині. Питання періодизації історії розвитку нафтової промисловості на заході України в історичній та економічній літературі мають свої дискусійні питання. Проте можна приблизно окреслити та умовно розділити ці етапи за допомогою аналізу зібраних матеріалів XIX-XX ст. Таким чином можна виділити такі періоди:

Перший етап (1854-1869 рр.) характеризується тим, що видобуток нафти мав переважно місцеве значення. Відсутність залізничного сполучення у нафтових районах серйозно уповільнювало вивіз нафтопродуктів за межі імперії, а у Австрію вивіз здійснювався гужовими засобами у невеликих розмірах. 1854 рік вказаний тут умовно у зв'язку з тим, що в цьому році у розвитку гірничого закону 1810 р. в австрійській імперії з'явилося нове нафтове законодавство, що установлювало правові норми промислового видобутку та переробки нафти (Закон імперії від 23 травня 1854 р. і крайовий закон від грудня 1854 р.) [49, с. 45].

Другий етап (1870-1885 рр.) пов'язаний з появою на західноукраїнській території мережі залізниці. Ще у 1840 р. відомий банкір Ротшильд отримав від австрійської влади концесію на будівництво залізної дороги в імперії. З дозволу австрійського імператора великі польські магнати князь Сапега, граф Бадені, граф Дедушинський, князь Любомирський, граф Потоцький та інші у 1854 р. створили у Львові акціонерне товариство для будівництва «Східно-галицької залізної дороги», яка контролювалася іноземним капіталом через банкірський дім Ротшильда.

В обов'язки цього товариства входило будівництво трьох основних магістралей: Перемишль-Львів-Тернопіль (лінія пов'язувала Відень з кордоном); Львів-Стрий-Станіслав-Чернівці (пов'язував з австрійську столицю з Буковиною); Перемишль-Самбір-Дрогобич-Львів (пов'язував Австрію з нафтовими районами Прикарпаття).

Третій етап (1886-1899 рр.) характерний виникненням геологічної служби на промислах, появою видобутку нафти за допомогою бурових свердловин, а також виникнення іноземного капіталу. Ці явища докорінно міняли не тільки масштаби, але і увесь вигляд нафтового виробництва.

Вагомо також зазначити як в загальному розвивалася промисловість в Галичині, для того, аби краще зрозуміти характерні риси саме нафтовидобувної та нафтопереробної промисловості в цьому краю. Так, для промисловості Галичини були характерні низький рівень концентрації та слабка енергетична база. В Загальній кількості з 33791 підприємств лише 5700 [20, с. 207] були крупні, тобто такі, що платили понад 20 злотих податку.

На так званих крупних підприємствах вироблялося продукції на 84364100 злотих. Там було всього 5586 двигунів загальною потужністю 40343 кінських сил, причому близько 75% двигунів були водяні. В 1895 р. загальна потужність всіх двигунів Галичини становила лише 56650 кінських сил, або 5,57% загальноавстрійської потужності [25, с. 18].

Рівень механізації та концентрації промисловості, а також співвідношення між кількістю промислових підприємств і кількістю робітників, зайнятих у виробництві, показує, що підприємств яких можна було б назвати фабричними в Галичині було дуже мало. Тому не дивно, що Галичина по виробництву промислової продукції займала передостаннє місце в Австро-Угорщині. За даними польського економіста Буяка, Галичина навіть у кінці XIX ст., коли на її долю припадало 26% території і 28% населення Австро-Угорщини, налічувалося лише 15,8% промислових підприємств країни [23, с. 239], причому значну питому вагу серед них займала не машиннобудівна і обробна промисловість, яка характеризує рівень промислового розвитку краю, або країни, а харчова та видобувна.

При цьому в подальшому переважна більшість нафтовидобувних підприємств виникали на основі вкладень іноземного капіталу. Прибутки одержані з краю іноземним капіталом, не вкладалися у розвиток місцевої промисловості, а переважно вивозилися.

Але внутрішні сили могли багато зробити для послаблення впливу іноземної конкуренції на галицьке ремесло та фабричну промисловість. Органи галицького крайового самоврядування, маючи значні правові та фінансові можливості, могли подавати велику допомогу місцевій промисловості, полегшуючи їх конкурентну боротьбу з промисловістю західних країв монархії. Проте, якщо вони і робили дещо, то це лише для охорони ремесла, а не для розвитку фабричної промисловості. Бачачи економічний занепад, вони хапалися за відживаючі форми промисловості, які не можна було вже утримати ніякими заходами, і зовсім не займалися справами подання допомоги фабричній промисловості.

Розглянемо більш докладніше розвиток нафтовидобувної промисловості Східної Галичини та її торгівельні відносини із західними провінціями.

Немало авторів проводили думку про те, що активізація розвитку нафтової промисловості за західноукраїнських землях не пов'язана з перенесенням сюди американського досвіду. Так, відомий український економіст Воблій К. Г. писав: «Видобуток нафти в Галичині веде свою історію до початку ХІХ ст., промислова ж переробка почалася з 50-х років, коли в Галичину були перенесені зі Сполучених Штатів Америки способи очищення сирої нафти [53, с. 12]. Однак, він не наводить обґрунтувань до свого висловлювання.

Тим не менш добувна промисловість, як вказано вище, в 50-х роках тільки зароджувалися, але й тоді такі галузі як нафтова, озокеритна і соляна, значну частину продукції вивозили за межі краю. Сприятливі умови для розвитку фабричної промисловості не склались на межі століть. Розвиток їх гальмувався різними причинами, як і внутрішнього та і зовнішнього характеру. Їй доводилося робити перші кроки тоді, коли в західних районах Австро-Угорщини – Нижній Австрії, Богемії, Моравії та Сілезії та ін. – фабрична промисловість була вже на високому рівні. Фабрична промисловість західних країв монархії засипала своїми товарами Галичину і придушувала місцеву промисловість. В результаті цієї згубної конкуренції в Галичині протягом усієї другої половини ХІХ ст. так і не розвинулася ні легка, ні харчова, ні важка промисловість. Єдиними галузями фабрично-заводської промисловості, які розвивалися в Східній Галичині, була мукомольна, лісопильна та нафтова. На лісопильну і мукомольну галузі припадало в 1890 р. дві третини потужності наявних у промисловості парових двигунів [69, с. 75].

Тому у порівнянні з іншими галузями промисловості нафтопереробне та озокеритопереробне виробництво на початку 60-х років швидко зростало. Так, якщо у 1855 р. не було ще жодного нафтопереробного чи озокеритопереробного підприємства, яке б мало понад 10 зайнятих робітників, то у 1865 р. їх було 11. Проте у 1863 р. в Дрогобичі почав функціонувати великий на той час нафтопереробний завод Готліба [68, с. 73].

З початку 70-х років на західноукраїнській землі дедалі більше проникав австро-угорський та німецький капітал, який знайшов там дешеві джерела сировини. За його участі швидко почала розвиватися видобувна промисловість – нафтова, озокеритна, лісозаготівельна. Значна частина нафти вивозилася закордон. В 1870 р. на 14 заводах було зайнято разом 346 робітників [70, с. 120], з них 7 підприємств мали понад 20 зайнятих робітників, а 7 – по 11-20.

Варто зазначити, що статистичні дані про обсяг видобутку нафти починають публікуватися лише з 1874 р. До цього часу їх збирали нерегулярно. Для прикладу у 1840 р. у Станіславському гірничому окрузі було видобуто з 75 колодязів 240 гектолітрів нафти [23, с. 95]. В 1870 з 4618 копалень було видобуто 401320 ц. нафти. Про обсяг видобутку нафти в 1874-1900 рр. свідчать такі дані з наведеної таблиці (таблиця 1.) Як ми бачимо видобуток нафти весь час зростав, досягнувши у 1900 р. 326300 т.

На початку 80-х рр. нафтова та озокеритна промисловість Галичини пережила економічну кризу, в результаті якої багато підприємств було ліквідовано, добування і переробка нафти та озокериту зменшилася, а експорт галицької нафти скоротився на половину [86, с. 135]. Таке становище тривало майже до кінця 80-х років. В 1885 р. в Станіславі і Бориславі було 105 нафтових колодязів, з яких видобували 65 тис. тон нафти [18, с. 188-189].

Проте вже у 1890 р. видобуток нафти і озокериту зріс; в Галичині налічувалося 370 підприємств по переробці нафти і парафіну, в тому числі 221 у Східній Галичині [21, с. 270]. Якщо говорити більш детально про нафтовидобувну промисловість у цей період, то у 1889 р. тут було 204 діючих підприємств, у 1890 р. – 221, 1891 р. – 199, 1892 р. – 219, 1893 р. – 204. 1894 р. – 205, 1895 р. – 218, 1896 р. – 221, 1897 р. – 245, 1898 р. – 242, 1899 р. – 221 і в 1900 р. – 253. 5 [17, с. 196].

Відповідно зростала також кількість робітників на нафтопромислах. Так, якщо в 1889 р. було зайнято 3191 робітник, то у 1891 р. – 3275, в 1893 р. – 3071, в 1895 – 4323, в 1897 р. – 5537, в 1900 р. – 5906 [101, с. 80].

На одне підприємство припадало в середньому 5-7 «свердловин» (термін свердловини вживаємо умовно, бо частина їх була викопана), причому спостерігалася тенденція до зосередження більшої кількості свердловин в одному підприємстві. Всього в 1892 р. було 1035 свердловин, 1893 р. – 979, 1894 р. – 1025, 1895 р. – 1182, 1896 р. – 1235, 1897 р. – 1321, 1898 р. – 1452, 1899 р. – 1591 і в 1900 р. – 1831. На одну свердловину припадало в середньому 3 робітники, а на одне підприємство – понад 20. Були навіть підприємства, що мали по одній свердловині.

Варто зазначити і модернізаційні процеси у технології нафтовидобутку. В цей період, на нафтових промислах почали застосовувати ударне буріння свердловин, що дало можливість досягати шарів нафтового залягання на глибині 80-100 м. Як було зазначено раніше, перші свердловини почали бурити у 1862 р. на промислах німецького підприємця Домса. Проте, лише у 80-х роках ХІХ ст. вказаний метод добування нафти став переважаючим. Новий виток розвитку нафтовидобування відбувся за допомогою відомого канадського промисловця Вільяма-Генрі Мак Гарві. Він привіз з собою у 1893 р. у Борислав канадський спосіб глибинного буріння, де використовувалися парові машини, що відчутно вплинуло на модернізацію промислів. (глибина свердловин сягнула 1000–1500 м). Поблизу Борислава була пробурена ударним способом найглибша тогочасна свердловина Європи «Піонер Орів» глибиною 2274 м.[48, с. 38].

Однак, вже у кінці ХІХ ст. майже всюди застосовували парові машини буріння свердловин, що давало змогу досягати глибин 350-600 м. У 1898 р. були пробурені свердловини глибиною 700-800 м. Технічна оснащеність виробництва зростала з кожним роком. Про це може свідчити така інформація: у 1895 р. пробурено ручним способом було 28 родовищ, а за допомогою

машини – 486; у 1900 р. пробурено ручним способом 12, а за допомогою машини 386 родовищ; у 1905 р. ручним способом – 3, за допомогою машини-448 пробурено родовищ; у 1910 ручним способом взагалі не пробурювали, а за допомогою машини – 510 [98, с. 50].

В розробці нафтоносних площ був відсутній науковий підхід. Активно експлуатувалися найбагатші родовища. Ударне буріння сприяло відкриттю ряду фонтануючих свердловин. Через це, певний час запаси нафти різко зростали, а засобів зберігання її було дуже мало. Деякі промисловці, щоб зменшити видобуток нафти, руйнували свердловини. Нерідко власник ділянки підпалював ціле озеро нафти, яка не знаходила збуту. Так була знищена частина природних багатств Коломиї. Як бачимо, справжньою проблемою також було розміщення видобутої нафти у спеціальних сховищах та транспортних засобів для неї. З 1880 по 1898 р. кількість нафторезервуарів у Галичині майже не зросли. Правда, деякі підприємства почали будувати залізні та дерев'яні резервуари. Однак це не вирішило проблему. З 1890 по 1897 р. місткість залізних резервуарів зросла з 2760 до 8520 т., а запаси нафти, які зберігалися в ямах, досягли мільйона тонн [29, с. 485].

Спостерігалася також роздробленість нафтових підприємств, що була викликана рядом обставин. Найважливішою з них була та, що розробка родовищ нафти провадилася типовим для Галичини дрібним капіталом, якщо не брати до уваги іноземного. На місці не знаходилося у достатній мірі вільних капіталів, які б забезпечили зосередження видобутку нафти в небагатьох руках. Певне значення мало і те, що ціни на нафтоносні земельні ділянки були дуже високі, оскільки місцеві лихварі намагалися одержати якнайбільше ренти від продажу своїх земельних ділянок. Нарешті, утворення дрібних підприємств було до певної міри вигідним, бо воно виключало можливість великих збитків на випадок невдачі буріння.

Такої роздробленості підприємств не спостерігалось у другій галузі нафтової промисловості – нафтоочищенні. За даними польського економіста

Ф. Буяка, на великих нафтоперегінних заводах було зайнято по 80-350 робітників, а на малих – близько 20 [23, с. 148]. В 1884 р. в Галичині було 57 нафтоочищувальних заводів, на яких було перероблено близько 204 тис. центнерів нафти . В 1897 р. на галицьких нафтоочищувальних заводах було перероблено 635 тис. центнерів нафти [23, с. 147].

Проте за обсягом виробництва майже всі галицькі нафтоперегінні заводи поступались австрійським і угорським. Останні переробляли чимало галицької нафти. Це свідчить про те, що Галичина була постачальником промислової сировини для західних провінцій монархії. Ряд років австрійський уряд навіть не давав концесій на будівництво нафтоперегінних заводів, а австрійський уряд ввів для вивізної неочищеної нафти з Галичини нижче мито, ніж для вивізних нафтопродуктів. Все це робилося у той час, коли в Галичині було катастрофічне аграрне перенаселення і кількість «зайвих» селян доходила до 1,2 чоловік [23, с. 149]. Проте згодом, у зв'язку з перевидобутком нафти в Галичині, нафтоперегінні заводи Австрії, Чехії та Угорщини надавали перевагу переробляли «чорне золото» , яке надходило з США та Російської імперії.

Попри це, ми бачимо, що нафта і озокерит приносили величезні багатства. З 1863 по 1904 р. лише промисли Борислава дали не менше 280 тис. т. озокериту вартістю 165 млн. крон. За 50 років з 1855 р. по 1904 р. в Галичині було видобуто понад 6 млн. тони нафти вартістю 332 млн. крон [24, с. 129].

В 1881 р. у Львові була організована «Краєва комісія для промислових справ», яка ставила на меті підтримку дрібної промисловості, міського та сільського ремісництва. Однак дрібна промисловість і ремесло швидко руйнувалися, значна частина дрібних промисловців і ремісників поповнювали ряди найманих робітників [86, с. 136].

У процесі розвитку нафтової промисловості виникали великі підприємства, які відігравали все більшу роль у господарстві Галичини.

Звичайно, вони являли собою акціонерні товариства, які об'єктивно сприяли централізації капіталу і концентрації виробництва. В них господарювали групи великих капіталістів, зв'язані з банками. Найбільшим нафтовим підприємством в Галичині у другій половині XIX ст. було Галицьке карпатське нафтове акціонерне товариство засноване в 1895-1896 рр., центр якого знаходився у Відні. Його акції становили близько 18 млн. крон. Основна частина акцій товариства належала канадцю Г. У. Мак Гарвею.

Товариство мало значні нафтові площі, великий завод для виробництва нафтового устаткування і бурильних машин, 2 нафтоперегонні заводи, фабрику свічок, електростанцію, ремонтні майстерні. Деякі з них знаходилися поза Галичиною. Дивіденти товариства в 1899-1900 рр. становили 15%, в 1900 – 1901 рр. – 20% [13, с. 116]. І це доволі високі норми прибутку.

В 1896 р. було засноване акціонерне товариство «Східниця», центр якого теж розміщувався у Відні. з капіталом 10 млн. крон. Дивіденти товариства в 1900 р. становили 22%, в 1901 р. – 24% [13, с. 117]. В 1889 р. було засноване «Перше Галицьке акціонерне товариство для нафтової промисловості» з капіталом 2 млн. крон, а в 1897 р. – «Акціонерне товариство для нафтової промисловості» з капіталом 5,3 млн. крон (пошукати ще про них). В 1892 р. в Австро-Угорщині виник картель нафтових рафінерів, який спочатку встановлював ціни, а з 1893 р. і квоти випуску продукції [86, с. 136].

Для кращої сприйняття картини розвитку нафтовидобування в Галичині, варто порівняти її з досвідом США у цій сфері. Якщо зіставити становлення нафтової індустрії США з хронологічно першим карпатським регіоном промислового нафтовидобування, можна зазначити, що незважаючи на відсутність сталих традицій розробки і відомих родовищ з кустарним колодязним видобутком (які слугували українським нафтовикам дороговказом для промислового нарощування видобутку), американські нафтові підприємці та особливо нафтопереробна галузь (що контролювала ринок гасу) забезпечили швидкий, випереджаючий напівфеодальну Австрійську імперію

розвиток промисловості. Це було зумовлене не тільки перевагами геологічних умов (фонтануючі свердловини) та швидким масовим впровадженням буріння свердловин із застосуванням відповідної техніки, але й більш сприятливими суспільними умовами ведення бізнесу, торгівлі, зведеного до мінімуму бюрократичного свавілля тощо. Належне слід віддати й ідеологам та творцям перших нафтових компаній США – Дж. Бісселу («Пенсильванія рок ойл компанії») та особливо Дж. Рокфеллеру («Стандарт ойл»), масштабність мислення й організації справи в яких були значно більшого «калібру», ніж у їх колег із Центрально-Східної Європи. Ці переваги виявляться ще більш переконливими в ХХ ст. [49, с. 65].

2. 2. Роль іноземних інвестицій у розвитку нафтовидобування та нафтопереробки в Галичині.

Одним із об'єктів серйозного інтересу серед провідних країн були нафтові джерела Галичини. Хоча це «чорне золото» у порівнянні з нафтою Близького та Середнього Сходу, Індонезії, Кавказу, Америки та інших країн займало відносно невелике місце в світовому нафтовидобутку, проте її значення не обмежувалося кордонами Австро-Угорської імперії. Адже нафтоносні землі Галичини, розташовані майже в самому центрі Європи мали велике стратегічне значення.

Як відомо, нафта завжди була однією з основних причин наростання протиріч між інтересами монополій. Насамперед мова йде про такі впливові країни як Сполучені Штати Америки та Великобританія. Боротьба за нафту – це боротьба за ту чи іншу країну, яка має такий ресурс як нафтові родовища, а також за сфери впливу та ринки збуту.

Уже на зорі свого розвитку нафтове виробництво Західної України відіграло велику роль не тільки для місцевої економіки, але і для розвитку виробничих

сил самої Австрії, так як в імперії не було яких-небудь інших розробок нафти. І зовсім природно, що саме сюди до західноукраїнських нафтових родовищ направився австрійсько-німецький капітал. Проте, у 60-х роках ХІХ ст. нафтовидобувна промисловість все ще перебувала переважно у руках місцевих панів та багатьох дрібних підприємців і іноземні фірми були явищем досить нетиповим.

Поширена у світі з появою двигуна внутрішнього згорання «нафтова лихоманка» був практично повторенням раніше відомої «золотої лихоманки». Приватна власність на нафтоносні землі на заході України полегшувала велике нашествя сюди іноземних інвесторів, які намагалися придбати чи орендувати нафтоносні частки землі. Оскільки Галичина отримала автономію у 1861 р., то крайовий сейм затвердив право власників землі на видобування нафти, але зрозуміло, що селяни не мали можливості освоювати цю галузь видобутку, тому вони надавали свої нафтоносні частки землі в оренду. Яскравим прикладом цього був Дрогобич, де єврейські підприємці активно винаймали у місцевих жителів їх землю. Згодом було створено ряд акціонерних товариств з нафтовидобування та нафтопереробки. Серед них були: «Малопольське нафтове товариство» та «Польська спілка з реалізації нафти», а також компанії «Вакуум», «ФранкоПолонія», «Карпати», та ін. [56, с. 207].

Проникнення іноземного капіталу у нафтову промисловість Галичини почалося в 70-х роках ХІХ ст. Капіталовкладення австрійських, німецьких, французьких, бельгійських, канадських, голландських, а згодом і американських капіталістів значно перевищували капіталовкладення місцевих підприємців [84, с. 65].

Велику активність на Галицькому Підкарпатті мав і французький капітал, особливо фірма «Французьке комерційне товариство» [8, с. 152]. З відомих у Галичині німецьких нафтових підприємств на перше місце висунулись «Ганноверсько-Галицьке нафтове товариство Опака», «Гамбургсько-Галицька нафтова копальня» та деякі інші [9, с. 108-110]. Крім

цих капіталів на східногалицьку нафту в кінці XIX ст. поширив свій вплив також бельгійський, угорський та американський капітали. Останній почав активно проникати в Галичину у 80-х рр. XIX ст. Організовував це колишній бургомістр міста Петролеа в Канаді Вільям-Гентрі Мак Гарвей. 28 жовтня 1895 р. він заснував нове «Галицько-Карпатське нафтове акціонерне товариство» з каріталом у 8 мільйонів крон. Проте з часом воно стало більшою мірою австро-німецьким [98, с. 18].

У 1898 році в Австрії та Галичині були створені філіали американського нафтового концерну «Соконі Вакуум ойл» (Нью-Йорк), який був у тісних зв'язках з фірмою «Стандарт ойл оф Нью-Джерсі». Маючи свої інтереси стосовно ринку збуту у Європі. Американські фірми намагалися знижувати продуктивність свердловин в Галичині, розглядаючи це як боротьбу з конкурентами.

Як ми бачимо, чимало іноземних компаній було залучено у нафтовидобувну промисловість Галичини і кожна з них переслідувала свої інтереси. За даними «Крайового нафтового товариства у Львові», у нафтовидрбувній промисловості Галичини у 1896 р. було вісім великих австрійських і німецьких товариств, сім англійських та американських, п'ять бельгійських і голандських, п'ять французьких та два угорських. Усім цим товариствам належало більше як 100 нафтових свердловин, що давали понад 34% всього прибутку нафти Галичини [9, с. 108-110]. Варто також зазначити частку іноземних капіталів у нафтовій промисловості Галичини (таблиця 2).

Як бачимо третина нафтової промисловості Прикарпаття була в руках австрійського капіталу, четверта частина належала австрійському і американському капіталу, вкладеного в нафтову промисловість. Таке зростання частки англійського та німецького капіталу було пов'язане з тим, що Великобританія намагалася укріпитися в Галичині, щоб мати можливість протистояти американському «Стандарт Ойл» на європейському ринку.

Німецькі ж інвестори були зацікавлені у нафтовому басейні Галичини для подальшої підготовки у війні, для якої нафта була цінним ресурсом.

Іноземних капіталовкладчиків приваблювали високі прибутки, які вони одержували у нафтовій промисловості Прикарпаття. Норма прибутку на вкладений капітал тут наближалася до 25%. Це свідчить, що Галичина була майже сировинним придатком. Іноземний капітал захопив нафтові райони Прикарпаття тоді, коли місцева промисловість ще не була тут розвинена. Тому так яскраво проявилася в Галичині всесія чужого капіталу, який дбав не про розвиток нафтової промисловості краю, а про найбільше ефективне його пограбування.

Але разом з цим, можна сказати, що на початку 80-х років XIX ст. ажіотаж у нафтовій промисловості припинився внаслідок кризи збуту нафти та нафтопродуктів у 1873-1875 рр. Однак це не припинило бурхливого збільшення видобування нафти. Особливо швидко воно зростало у 1875-1890 рр. За цей час видобуток нафти збільшився в 4 рази [98, с. 50].

Лише з половини 90-х років іноземний капітал почав проникати у Галичину великими партіями, особливо у нафтову та лісопильну промисловість. Проте іноземний капітал необмежився цим і підпорядкував собі всі основні галузі економіки краю. Великий іноземний капітал проникав у галицьку нафтову промисловість звичайно за посередництва великих банків. Одним з перших банків, що вів спекуляційні операції східногалицькою нафтою, був Англо-Австрійський банк, який у Відні не без підставно назвали «обмано-грабіжницьким банком» [67, с. 105]. Геологічна розвідка, що її фінансував Англо-Австрійський банк, виявила у 1894 р. в Східниці, біля Дрогобича, багаті джерела нафти. Звістка про них облетіла не лише Європу, Близький і Середній Схід, а й північну Америку. До незнаного досі східногалицького села Східниці хвилуни спекулянти та ділки.

Капіталовкладення лише австрійських банків у нафтову промисловість Галичини в 90-х роках досягли 100 млн. крон. Австрійський капітал контролював найбільші акціонерні товариства, в тому числі в Галицьке карпатське нафтове товариство та «Східницю». Іноземні капіталісти, ведучи між собою конкурентну боротьбу, не дбали про раціональний розвиток нафтової промисловості Галичини, намагалися одержати якнайбільше прибутків. Саме в результаті колоніальної політики австрійського уряду значна частина галицької нафти перероблялася за межами Галичини.

В руках іноземного капіталу перебували майже всі найбільші нафтовидобувні та нафтоочищувальні підприємства, резервуари, для зберігання та засоби транспортування нафти. Питома вага закордонного капіталу в загальній сумі капіталовкладень у Галицьку нафтову промисловість постійно зростала.

Це призвело до частих випадків спекуляції західноукраїнськими нафтовими родовищами, а також до появи багатьох дрібних нафтових підприємців та фірм. Спекулятивна направленість нафтовидобутку визначалася колоніальною дійсністю, безконтрольною діяльністю нафтових підприємців. Не маючи достатнього резервного капіталу, дрібні підприємці та фірми невідворотньо перетворювалися у спекулятивних авантюристів, перепродуючи земельні участки за високими цінами. Великі фірми у свою чергу вже й той час мали підвищений інтерес до переробки нафти та реалізації готових продуктів. «Видобуток цього продукту (нафти) був тут предметом безглузлого грабунку, а Борислав, який являється галицькою Каліфорнією та який втратив до цього часу щонайменше 50 мільйонів злотих, представляє економічну, соціальну та моральну картину, яку навряд хтось у країні може собі уявити (за рівнем тут спекуляцій)» [36, с. 321].

2.3. Вплив нафтовидобувної промисловості на становище населення Галичини.

Бурхливий розвиток видобування нафти у другій половині XIX ст. без заперечно мав доволі суттєвий вплив на життя галичан. Борислав, Тустановичі, Трускавець, Східниця, Ясениця Сільна та інші населені пункти поступово втрачали свій первісний вигляд. На їх полях виростали нафтові вежі, ями для видобування соляної ропи та воску. Розвиток промисловості потребував чималу кількість робочої сили. Тому незважаючи на відносну стабільну чисельність найманих промислових робітників в їх середовищі приходили глибокі внутрішні процеси, що свідчили про формування певного робітничого ядра.

Зокрема, в наслідок економічної політики Австро-Угорщини, галицьке село з його карликовим земельними наділами мало сотні тисяч працездатних людей, які через велике аграрне перенаселення не могли застосувати свою працю в сільському господарстві й не мали необхідних засобів для життя. Як наслідок селяни стали основним джерелом поповнення кадрів фабрично-заводських робітників, а також до них доєднувалися розорені ремісники. Адже ремесла й кустарні промисли під тиском конкуренції фабричних виробів занепадали, а великі майстерні дрібніли та розорявалися.

Проте залучення селян до робітничого прошарку в різних районах краю відбувалося дуже нерівномірно. Найбільш активний приплив їх у промисловість, який розпочався з кінця 60-х років XIX ст., спостерігався переважно в Бориславському районі, де почали розвиватися озокеритова та нафтовидобувна галузі, а також у Карпатах, де розгорнулася лісозаготівля. Зокрема, у 70-х роках в озокеритовидобувній промисловості Східної Галичини налічувалося 9-11 тис. [45, с. 11], а у нафтовидобувній – близько 4 тис. робітників. Близько половини з них були сезонними, тимчасовими.

Це посередньо підтверджується також даними перепису населення 1890 р. про походження й сімейний стан робітників. Майже половина (а в гірничо-видобувній промисловості – 80%) постійних промислових робітників були вихідцями переважно з сільської місцевості [70, с. 59].

Певне місце у формуванні робіничого прошарку в Східній Галичині займали робітники, яких підприємці виписували із західних провінцій Австрії та інших країн. На початку 90-х років XIX ст. їх налічувалося у краї близько 2 тис. чол. Це були кваліфіковані кадри – машиністи, техніки, механіки тощо. Їх життєвий рівень був досить високим. Вони одержували заробітну плату часто в 10-15 і більше разів вищу, ніж місцеві некваліфіковані робітники [101, с. 18-19].

До теми соціальної стратифікації, варто сказати, що в Бориславі простежуються певні особливості соціального складу населення. Ще на початку 50-х років XIX ст. на місці міста розміщувалося підгірське село, де русинів було 520, а у присілку Мразниця – 239. Коли у другій половині XIX ст. почався активний видобуток «кип'ячки», населення почало різко зростати. Так, у 1879 р. в Бориславі жило місцевих русинів – 660, заробітчан – 270, а у його околиці – 308. Вже у 1880 р. у місті було 40 німців, 330 поляків, 2266 русинів, євреїв більш 6800. До цієї кількості мешканців Борислава додавалися ще від двох до п'яти тисяч заробітчан. Тобто можна побачити, що чимало людей перебиралося до Борислава у пошуках заробітку [44, с. 130].

З вище вказаних цифер ми бачимо, що частка євреїв серед жителів міста була досить високою. Це пов'язано історичним аспектом компактного їх розселення в Галичині. Відповідно, відсоток євреїв у нафтовій промисловості теж був вагомим. Польський юрист та журналіст єврейського походження Саул Рафаель Ландау ((1870-1943) описував Борислав як гігантську пустку, де халупи побудовані на різних рівнях та все місто перебувало у жахливих умовах. За його словами більшість із 9000 працівників бурових установ були євреями [33, с. 58] і тому цілком зрозуміло, що *Drohobyczer Zeitung*, інтересом

якої був нафтовий бізнес, була написана німецькою мовою з літерами іврити [38, с. 40]. Елісон Френк, описуючи підприємства у нафтовидобувній галузі зазначала, що власниками цих компаній були переважно євреї [27, с. 164].

Важливим аспектом досліджуваного питання є умови праці нафтовиків. Варто зазначити, що у Австро-Угорській імперії діяв дозвіл на нафтовидобування власниками цих нафтоносних участків. Проте організувати промисловий видобуток нафти чи озокериту могли далеко не всі. Для селянина така справа була непосильною навіть у тому випадку, якщо нафта чи земляний віск знаходилися у надрах його власного участку так як окрім необхідних вкладених грошей, потрібен був ще технологічний досвід. В літературному творі І. Франка «Навернений грішник» розгортається історична дійсність, як бориславський селянин Василь Півторак не маючи досвіду, взявся копати нафтову яму у своїй садибі. В результаті троє його синів, один за другим, помирали у тій ямі, отруєні нафтовими газами, а його жінка з горя захворіла і невдовзі померла [96, с. 307-369].

Можна сказати, що становище робітничого класу Галичини було важким. Робочий день на багатьох підприємствах тривав 16-18 годин. В 1859 р. промисловим уставом робочий день дітей віком від 10 до 14 років був обмежений до 10 годин, а для підлітків віком від 15-16 років – 12 годин. Насправді ніякого контролю не було, і робочий день підлітків здебільшого тривав стільки ж, як і робочий день дорослих.

При наявності надзвичайно дешевої робочої сили та слабко розвиненої промисловості досконала техніка, або механізація майже не використовувалася. Так, нафту у Бориславі навіть наприкінці XIX ст. видобували надзвичайно примітивно. «Два робітники під наглядом наставника переносили всю гірничодобувну машинерію...В ній нема ні одного атома заліза» [80, с. 97]. Пізніше технічне забезпечення нафтодобування значно збільшилося та покращилося.

Умови праці на підприємствах і майстернях були нижчі всякої критики. Риття нафтових ям довгий час залишалося переважаючим способом видобутку нафти, процесом вкрай тяжкої праці найманих робітників, пов'язаний з неминучою небезпекою для життя. Оскільки з часом нафтове родовище виснажувалося – тоді колодязі поглиблювали. На сьогодні максимальна глибина таких копанок невідома, але нерідко вони ставали смертельною пасткою для робітників. Десятки тисяч людей травмувалися та гинули у цих ямах, отруєних нафтовими газами, який міг спричиняти вибухи, чи заживо похованими в результаті обвалу породи, чи внаслідок пожеж та падіння устаткування. Конкурентна боротьба капіталістів не знала ні міри у своїх жазі наживи, ні милосердя до приречених на загибель робочих – «ропників».

Відомий український письменник С. Ковалів працюючи в Бориславі міг бачити на власні очі негативні явища, породжені нафтовим бумом: злидні, пияцтво, бідність, часті травмування та летальні випадки на виробництвах. Свої враження він відзеркалював на папері. Так, однією з найбільш значущих у плані характеристики нафтопромислів в Галичині в кінці XIX ст. була його стаття «Продукція нафти (скального олію) в Бориславі» [67]. В ній містилося чимало нарисів з життя та побуту населення Борислава, автор акцентує увагу дуже важких злиднях, каторжній роботі, низьки виплатах, що призводили до еміграції. С. Ковалів описував Борислав як маленьке, гірське село, яке за двадцять п'ять років перетворилося у збіговисько шинкарів та обманщиків, а численні низькі будинки, оточені викопаною землею вимальовували жахливу картину людських страждань під гул машин [60, с. 52].

Іван Франко зазначав, що на гірничих підприємствах Галичини ніяких заходів щодо охорони праці не було, внаслідок чого гинули тисячі робітників. «Робітник, - говорить Франко, - працював в копальні-ямі, де повно смороду та вогкості. Другі робітники працюють при млинку і крутять, аж їм мозок у голові крутиться і послідні жили з них тягне...» [91, с. 208-209]. Як наслідок відсутності охорони праці на підприємствах, особливо у копальнях при

видобутку нафти і земляного воску та їх переробці, було дуже багато нещасних випадків з людськими жертвами. Лише за офіційними даними, з 1875 р. по 1890 р. у гутництві і гірництві (включаючи нафтову промисловість) було тяжко поранено і скалічено 219 чоловік, з них 81 – на смерть [19, с. 170-172].

Варто зазначити, що ці дані, безумовно, дуже зменшені. Багато нещасних випадків взагалі замовчувалися, особливо власниками соляних, нафтових і озокеритових копалень, залізних гут і рудників. Погоня за прибутками призвела до того, що підприємці намагалися одержати якнайбільше продукції, вкладаючи якнайменше коштів в обладнання і нехтували технікою безпеки. Люди помирали від вибухів газів, обвалу ям і т.д. [97, с. 297]. «Скільки їх там погинуло відколи почалися роботи, сього докладно не знаю і сумніваюся, чи се коли-небудь докладно викажеться; деякі пани з дрогобицького суду, до котрого належать всі слідства о таких жертвах нашого «домашнього промислу», говорили мені ще перед кількома літами, що урядово сконстатованих случаїв насильної смерті робітників в ямах бориславських було певно не менше, як 10 000! А скільки було не сконстатованих урядово!... То яма завалилася, то линва урвалася, то заморока задушила на смерть!...» - писав І. Франко [93, с. 297].

Письменник Степан Михайлович Ковалів, який працював народним вчителем у Бориславі більше 40 років, зазначав : «Чим глибоше копали за кипячкою (нафта, яку видобували із свердловини, була насичена газом і булькотіла, ніби кипіла), тим частіше натрапляли на углеводневі гази, так звану «замороку», яка й забирала чим раз більше жертв. Коли копачі позаморочувалися в ямі, а той, що його спустили по заморочених, також заморочився, раджено собі чисто галицьким помислом: кидалося зашалену тріску або віхоть соломи в яму, наступав гучний вибух, гази в мить згоріли і тоді можна було вже безкарно спускатися по спечених покійників» [67, с. 101].

Якщо говорити про оплату праці робітників у галузі нафтовидобування, то І. Франко наводить чіткі дані. В «Бориславських оповідях» він вказував, що денна оплата праці робітника-нафтовика в 90-х роках складала 60 крейцерів, і вважалася найбільш високою ставкою для підземних робочих. При цьому за господарську їжу робітник мав платити підприємцю по 40 крейцерів в день, а за нічліг – по 10. Але та їжа була недостатньою, тому працівникам доводилося купляти собі продукти на стороні. Таким чином, увесь денний заробіток йшов на харчування та нічліг. Якщо ж робочий не виконував щоденну норму виробництва чи був оштрафований підприємцем, то повинен був голодати та ночувати десь під тином [65, с. 38].

Умови життя робітників були жахливими, що зумовлювало високу смертність серед цього прошарку суспільства. Так, у 1902 р. на 10000 жителів ряду міст Галичини померло від туберкульозу: у Станіславі – 21,6%, у Чернівцях – 33,7%, у Коломиї 34,4 %, у Бродах 34, 5%, у Тернополі – 38,6%, у Перемишлі – 43,3%, у Стрию – 51,8%, у Самборі 52,3%, у Дрогобичі – 56,3%, у Львові – 65,7% [2].

До всього сказаного треба додат ще й те, що робітники не знали відпочинку на важкій роботі, не мали його і вдома, бо жили вони в таких умовах, за яких нормальний відпочинок був неможливим. Квартирна плата була настільки зависока, а заробітна плата низька, що робітник не міг користуватися нормальним житлом. Місячна плата за одну кімнату в 10 м² в 1900 р. дорівнювала 4 ринським. Пізніше ця плата збільшилася на 50% і далі все більше і більше зростала. Робітники були змушені наймати кімнату в 10 м² на три-чотири сім'ї [80, с. 102].

Оскільки ціни на оренду були надзвичайно високими, тому не рідко люди ставали фактично безхатками та ночували надворі. Інколи вони будували собі землянки. У глинистій землі копали невелику яму, стіни якої обшивали дошками. Дах закривав бляхою з консервних банок, пошкоджених відер, тощо. Щоб вітер не розніс покрівлю все це скріплювали землею. Вхід

у землянку закривали мохом, а взимку – фанерою, підпираючи її камінням. Отвір, який правив за віконце, влітку покривали марлею (органтиною), взимку – подушкою. Для варіння страв служив «триніжок». Три залізні пруті, вбиті в земею були з'єднані вгорі обручем, на який ставили горщик. Були також і інші «печі»: близько положені цеглини на які ставили казанок та вбиті в землю метрові коли з розвилкою вгорі до яких за допомогою перекладини підвішували казанок, або відро [89, с. 16].

Але більшість їх жила в хлівах, ямах та казармах. Іван Франко так змальовує одну з типових жіночих казарм: «...на помості набито, мов селедців у бочці, якихось людських істот, що голосно, важко дихають... Баби, дівчата, молодиці, котрих із далеких сторін приганяє сюди (у Борислав) недоля, натовивши через день груди і руки при корбі, або при вибиранню лепу (озокерит) з киблів та воску споміж глини, тепер лежать покотом на холодній дерев'яній підлозі, кулак під головою, стулені одна до одної, раз задля недостатчі місця, а подруге – так буде тепліше.

Їх лица пожовклі з нужди, їх руки немов обросли глиною і земляним воском, їх одіж – то позшиване лахміття, що ледве-ледве держалося на тілі» [92, с. 31].

Через важке економічне становище краю та свавілля власників-промисловців і відсутність правових гарантій стосовно захисту прав людини чимало жителів Галичини вимушені були емігрувати. Еміграція з Галичини у другій половині ХІХ ст. набула значних розмірів. В літературі зустрічаються різні її цифри і динаміка. Це є темою окремого дослідження. Варто, наприклад, сказати, що у 1881-1884 рр. галицькі землі щорічно покидало понад 1000 осіб. Тільки в США у довоєнний період виїхало майже 225 тис. осіб, до Канади – 149 тисяч, до Бразилії – 40 тисяч, Аргентини – близько 10 тисяч [59, с. 231-232].

Цьому питанню пильну увагу присвятив І. Франко. Він також використовував праці й інших вчених та дослідників. Таким був польський промисловець, економіст, політичний діяч, засновник нафтової промисловості в Галичині – Станіслав Щепановський. В одній із своїх праць він вказав на те, що Галичина, в якій постійно чути скарги на брак робітника, належить водночас до найбільш заселених країв Європи. Щільність населення тут дорівнювала 80 особам на кожний квадратний кілометр. Але також виявилось, що деякі країни мають щільність населення ще вищу, проте вони перебували в інших обставинах господарювання та інших кліматичних та ресурсних умовах, що дозволяло обсягами виробництва компенсувати велику кількість населення, і утримувати вищий за Галичину рівень людського життя. Так, в Англії було 114 осіб на 1 кв. км, Італії – 99, Бельгії – 197, Голландії – 120, Німеччині – 87, Франції – 71, Польщі – 63, Угорщині – 50, а Румунії – 42. Отже, перенасиченість краю людським потенціалом вкрай негативно позначалася на розвитку як економіки так і самих людей, оскільки знижувала вартість робочої сили, біла по добробуту [90, с. 13]. І. Франко спираючись на доступні йому статистичні джерела й власні розрахунки, вивчав причини недостатніх темпів економічного зростання, причини переважно аграрного характеру господарства, та всі наслідки, що могли з цього випливати.

Однією з причин економічної кризи в Галичині, стійкого падіння життєвого рівня робітників І. Франко розглядає у низці своїх інших економічних робіт більш пізнього періоду. Будучи вже відомим економістом та публіцистом, він на початку 80-х років XIX ст., розділив причини кризи на дві частини: духовну і економічну. Між цими причинами, в свою чергу він розмістив: низький рівень освіти, низькі темпи (і переважно внутрішні) наближення до західної цивілізації: «галичани засвоїли потреби й подобу цивілізації, а не її силу і творчість», «мають смаки та потреби європейські, а працюють з нездарністю варварів», «не можуть розвинути експорт без збитків для самих себе». І. Франко у загальних рисах вказував на

нерозвиненість самої інфраструктури галицької економіки. Не дивлячись на порівняно непоганий показник кількості заводів та фабрик, велику кількість фабричних виробів доводилося імпортувати. Фактично була відсутня економічна стратегія підтримки місцевого населення з боку держави. І. Франко виводив дані, що тільки за 14 років (з 1869 по 1883 рр.) експорт зріс майже у три рази [90, с. 24]. Структура вивозу та її обсяги врешті-решт доводили, що Галичина утримувала переважну сировинну спрямованість своєї економіки. Це підтверджують і більш пізні дослідження. Наприклад, залізноробне виробництво краю було представлено переважно руднями, а важкої промисловості у західноукраїнських землях майже не існувало [72, с. 490-496].

В економічній слабкості Галичини І. Франко докоряв й самим галицьким підприємцям, які «часто відштовхують їх у руки чужинців, яких оплачують нерідко дорожче за місцевих робітників, чим завдають країні потрійної шкоди» [95, с. 19]. Іншими словами гроші, які могли б бути зароблені галицькими робітниками, лягали до кишень іноземців та вивозилися закордон. Водночас він наводив багато фактів про те, що галицький робітник нітрохи не гірший за німецького чи англійського [90, с. 18].

Галичина сплачувала великі податки до Відня. Щороку туди витікало понад 100 мільйонів злотих ринських (Злотим ринським називалася грошова одиниця гульден – срібна монета (0,805 г.), що карбувалася в Австрії з 1753 по 1892 р. І була в обігу до 1900 року. Гульден ще називався флорином, ринським левом, золотим). У той же час Галичина експортувала на суму 85 млн. Різниця, як бачимо, складала 21 млн. Такий дефіцит, згідно розрахунків І. Франка, покривався, звичайно, не прибутками від капіталів, а самим капіталом – тобто землею, а точніше, через втрату прав на неї, через знищення лісів і продаж заставних листів іноземцям [90, с. 27].

Значними були обсяг корупції у державному апараті. Особливо вагу звертав І. Франко на випадки, коли на аукціонах про проведення різних робіт

перевага віддавалась іноземним постачальникам, які призначали більшу ціну за той чи інший вид робіт чи матеріалів. Отже, надмірним був і протекціонізм західному бізнесу у Галичині за рахунок утисків галицького робітника. «Політика Габсбургів фактично зводилася до того, щоб утримувати Галичину на рівні краю промислово пасивного», - якимось підсумував в одній з своїх публікацій І. Франко [87, с. 55].

З іншого боку І. Франко міг дещо збільшувати негативний вплив Австро-Угорської монархії на розвиток Галичини. В цьому плані деякі дослідники історії Галичини першої половини ХХ ст. йшли далі його. Так, приміром, Юліян Охрімович зауважав, що Австрійській конституція зважаючи на свої недоліки і на свою недемократичність, була єдиною в Європі, яка рахувалася з поняттям «національність». Тому в умовах соціально-економічної кризи ХІХ – на початку ХХ ст. національно-політична думка у Галичині розвивалася набагато продуктивніше, ніж будь-який край, приміром, в Росії.

Лише в 1884 р. в Австрії було видано закон про фабричну інспекцію, що поширювався і на Галичину. В 1885 р. був прийнятий закон, який встановлював робочий день на фабриках 11 годин та забороняв тримати дітей до 12 років на постійних роботах [86, с. 137]. Але умови праці суттєво не змінилися.

Але з розвитком робітничого ядра частішали випадки страйків робітників через неналежні умови праці. До прикладу, свідченням про активізацію робітничого руху став страйк робітників у Бориславі 3 травня 1881 р. Так, 300 працівників на нафтопромислах, що належали французькому товариству, обурені зловживанням при виплаті заробітної плати, виступили проти адміністрації. Викликана дирекцією жандармерія жорстоко розправилася з робітниками: один був забитий, два поранено [86, с. 139].

В подальшому, французька кампанія під впливом вищезгаданого страйку 1881 р. взялася внаормувати свої взаємини з найманими робітниками.

Аби в подальшому запобігти повторенню схожих сценаріїв, вона виступила з ініціативою заснувати робітниче товариство взаємодопомоги а також побудувати гуртожитки для робітників. Ця ідея ,фактично, була загрозливою для місцевих підприємців, які не вважали для себе економічно вигідним витратити гроші та зусилля на подібні акції. Разом з тим, робітники, у свою чергу наймаючись на роботу, менше погоджувалися на незадовільні умови праці завдяки прикладу французької кампанії [54, с. 49].

Отже, ми бачимо, що галицький край у другій половині XIX ст. зазнав суттєвий модернізаційних впливів. Поштовхом до цього став винахід І. Лукашевича (1822-1882рр.), який на початку 1850 р. сконструював лампу для освітлення де використовував продукт перегонки нафти - гас, або, як тоді називали, освітлювальне масло. Це був дуже важливий винахід, який кардинально змінював життя людей, здешевивши і удосконаливши освітлення.

Інтерес до природних багатств Галичини лише зростав. Порівняно з іншими галузями промисловості нафтовидобуток був тут порівняно розвинутішим. Найбільш швидкі темпи розвитку нафтовидобування спостерігалися в 70-89-х рр. XIX ст. Наприкінці XIX ст. в районі Дрогобицького басейну (Борислав, Східниця), були виявлені великі природні запаси нафти та озокериту. В гонитві за прибутком сюди ринули великі промисловці – представники різних акціонерних товариств Німеччини, Англії, США, Франції, Бельгії. Це тягнуло за собою масове вливання іноземних капіталів, що мало свою позитивні наслідки: активізація геологічних експедицій; будівництво нафтодобувних підприємств для забезпечення розвитку галузі; розвиток зв'язку та комунікації (прокладання залізничних шляхів). Але разом з тим, дані дії влади та іноземних інвесторів найперше були спрямовані на власне збагачення за рахунок цінних покладів нафти в Галичині. Інфраструктура, звичайно, розбудовувалася, але доволі незначними кроками – Галичина залишалася більше сировинним додатком, адже нафту

вивозили на закордонні нафтопереробні заводи, замість того, щоб будувати тут такі і створювати нові робочі місця. Також ускладнювалося соціальне питання міських робітників. Галичина ставала класичним прикладом території, де з одного боку тривало стійке нагромадження капіталу, а з іншого відбувалося подальше збіднення робітників та селянства. Специфічною рисою місцевих робітників було також недооцінювання власних прав, власних життєвих потреб. На відміну від Західної Європи фабричні робітники тут не стояли на чолі загального робітничого руху навіть після певного посилення організованого руху на початку 90-х рр. XIX ст. (Львів, Краків, Станіслав, Коломия). Вони обирали або шлях еміграції за кордон, або змушені були пристосовуватися.

РОЗДІЛ III. УСПІХИ ТА ПРОВАЛИ РОЗВИТКУ НАФТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ НА ПОЧАТКУ XX СТ.

3.1 Розвиток нафтовидобувної та нафтопереробної промисловості в нових економічних умовах початку XX ст.

На початку XX ст. нафтодобувна промисловість зазнала цілий ряд змін. В першу чергу це стосувалося технічної реконструкції та дослідження нових нафтоносних площ. Упровадження нових технологій дало змогу значно підвищити обсяги видобутку нафти та вплинути на те, що нафтопромисли належали до найбільш технологічно оснащених підприємств. На кожному з них була своя кузня та механічна майстерня, для підвезення устаткування до свердловин прокладали залізничну колію. Споруджували автономні електростанції, як, наприклад, газову електростанцію у Биткові [81].

Також ставала дійсною можливість готувати професійно нафтовиків. У Бориславі діяла Крайова гірничо–бурова школа (Гірнична школа), яка готувала фахівців нафтового промислу, а дехто здобував фах у Гірничій академії у Пшебрамі (Чехословаччина). Важливу роль у розвитку нафтового промислу мала галицькафахова преса: «Нафта», «Гірник» та інші. У Львові функціонувало Крайове нафтове товариство, яке тісно співпрацювало з центральними державними інституціями. Згодом збудовано нафтопровід зі Східниці до Борислава [82, с. 119].

З 1870-х до середини 1890-х найбільшою проблемою галицьких виробників були пошуки нафтових родовищ. Землевласники, які мали на це кошти, платили геологам і розвідникам, щоб вони підвищили свої шанси на

вибір найбільш перспективних місць розвідки. Після першого відкриття нафтових родовищ у Бориславі в 1894 році, а потім у 1906 та 1907 роках відкриття нових свердловин, таких як «Oil City» у передмісті Борислава (Тустановичах), ситуація змінилася. Тут діяли найглибші на той час у Європі свердловини з видобутку нафти та найвища бурова вежа. Найефективнішими свердловинами були «Ойл–Сіті» (3 000 тонн нафти на добу), «Литва», «Вільно», «Файлер» . У 1904 році один лише Борислав становив дві третини загального видобутку в Галичині та перевищував увесь попит Австро-Угорської імперії [27, с. 140].

В 1905 році кількість нафтових вишок зросла до 1709. Ці вишки давали щорічно близько 902 тис. тон нафти [18, с. 188-189]. Борислав, який тоді називали «Клондайком Галичини», давав близько 66% нафтової продукції всієї Галичини [18, с. 190]. Галицька нафта у великій кількості збувалася на західноєвропейських ринках.

Найвідоміша свердловина Галичини, Ойл-Сіті, дала понад сто тисяч тонн нафти в 1908 році. Бориславський басейн був настільки багатим на нафту, що він швидко став причиною майже всього вражаючого зростання видобутку в провінції [27, с. 140].

У 1909 р. Галичина за цими показниками посідала третє місце у світі після США та Росії. Найбільше нафти видобули у 1909 р. Завдяки бориславсько-тустановицьким свердловинам продукція нафти збільшилася з 325 тис. т. у 1900 р. до 2086,3 тис. т. у 1909 р. [14, с. 207]. Це становило 5,22% світового нафтовидобування. Тому, 1909 рік називають «золотим періодом» нафтового промислу у Бориславі, а місто – «королем» нафтових теренів [39, с. 12].

Паралельно відбувалося спорудження нафтопереробних заводів. Одним з перших у 1882 р. було побудовано завод у с. Печеніжині поблизу Коломиї, а у 1910 р. частина його устаткування перевезли до м. Надвірної. З ініціативи

Відня у 1910 році відкрився великий державний нафтопереробний завод у Дрогобичі.

Відкривши ці нові нафтові родовища, завдання, яке постало перед виробниками, полягало вже не в тому, щоб збільшити видобуток, а радше в тому, щоб знайти нових споживачів для великої кількості сирої нафти, якої стало раптово надто багато на ринку. Внутрішній попит, який значно поступався німецькому, не міг встигати за зростанням пропозиції. З 1901 по 1909 рік споживання в Австрії скромно зросло з 4,9 до 5,9 кілограма на душу населення на рік, тоді як воно вже досягло 18 кілограмів на душу населення в сусідній Німеччині. Основним використанням нафти як і раніше був гас, і хоча він залишався єдиним джерелом освітлення для більшості європейців, поступове поширення електричного освітлення у великих містах Європи створило нову проблему.

Значна частина продукції галицьких нафтопереробних заводів вивозилась за кордон, переважно до Німеччини, а також до Франції, Італії, Швейцарії, Бельгії та до Туреччини. В той же час споживання нафти у Східній Галичині було незначним.

В роки, що передували першій світовій війні, нафтовидобувна промисловість продовжувала бурхливо розвиватися, але вже напередодні війни спостерігається деяке зменшення нафтовидобутку. Про обсяг нафтовидобутку у цей період свідчать такі дані:

У 1901 р. видобуток нафти складав 452200 т., у 1902 р. – 576000, т., у 1903 р. – 713300 т., у 1904 р. – 827100 т., у 1905 р. – 801780 т., у 1906 р. – 760440, 1907 р. – 1175970 т., у 1908 р. – 1721590 т., у 1909 р. – 2053150 т., у 1910 р. – 1761420 т., 1911 р. – 1453030 т., у 1912 р. – 1186500 т., у 1913 р. – 1071040 т., 1914 р. – 878020 т. [65, с.76].

З цього ми бачимо, що найбільшого піднесення нафтовидобуток досягнув у 1909 р., після чого почався спад. Зменшення нафтовидобутку

напередодні першої світової війни пояснюється відкриттям і розширенням більш прибуткових нафтових районів на Кавказі та в Румунії. Також з 1911 року Румунія почала різко випереджати Галичину. За період 1919-1939 рр. видобуток нафти в Румунії склав 92,8 млн тонн, а в Галичині – 13,1 млн. тонн. Також оскільки Галичина стала фактичним театром бойових дій, то внаслідок боїв її нафтові родовища в 1914 р. перейшли до рук росіян. Видобуток був остаточно порушений. Кваліфіковану робочу силу було призвано в армію, і вона зобов'язувалася виїхати. Частково на це впливала галопуюча інфляція.

Занепад видобутку нафти та деградацію нафтовидобувного виробництва також намагалися пояснити «природним виснаженням» нафтових запасів Галичини. Але також можна зазначити, що на західноукраїнських землях мало місце існування зростання видобутку нафти одних сортів при одночасному зниженні інших. Причина зростання видобутку одних сортів і зниження видобутку інших заключається в тому, що нафта «спеціальних марок» залягає ближче до поверхні, а «стандартні» – у більш глибоких горизонтах. Здійснення бурових робіт для проникнення в глибокі горизонти було надто дорогим та важким, а у ближчі – простіше та дешевше. Тому, глибоке буріння означало більший ризик, більш значні витрати, але відповідно більш значний видобуток. Дрібне ж буріння набагато дешевше, містить невеликі ризики, але і за обсягами невелике. Отже, твердження про природне виснаження геологічних ресурсів нафти не зовсім відповідало дійсності.

Взагалі можна виділити три основних техніко-економічних обставин, що гальмували розвиток нафтовидобувного виробництва на західноукраїнських землях:

1. Більшість нафтових родовищ репрезентують тут складну геологічну будову для проведення бурових робіт. Пласти порід різної міцності часто чергуються та мають доволі круті кути падіння, що можуть доходити до 80 градусів та більше. Буріння обертальним способом в таких умовах вимагало

застосування спеціальних та дороговартісних інструментів, розробки нових технологічних режимів, проведення великих експериментальних робіт під керівництвом досвідчених інженерів, майстрів та робочих. Все це було пов'язано зі значними витратами і до того ж без гарантії миттєвого економічного ефекту. У зв'язку з цим, підприємці приходили до висновку, що це невигідно і відповідно не має можливості застосовувати обертальне буріння для геологічних умов Прикарпаття.

2. Основні нафтоносні площі на Заході України розміщені в Карпатських горах, де транспортування обладнання та матеріалів ускладнене і вимагає великих вкладів у дорожнє та транспортне будівництво, у зв'язку з цим багато площ в розробку та експлуатацію не надходили. Вони розглядалися підприємцями як нерентабельні і такими, що не обіцяють отримання значного та швидкого прибутку.

3. Відсутність у Австро-Угорської імперії власної промислової бази по виробництву обертових станків та ріжущих інструментів, що гальмувало започаткування використання обертового способу буріння не тільки у важких, але і сприятливих геологічних умовах. Розпиленість бурового господарства в руках чисельних фірм та окремих підприємців не давала можливості зосередити застосування існуючої бурової техніки на більш важливих об'єктах розвідки та промислового буріння.

Деякі економісти вважали, що австрійська влада не мала «визначеної нафтової політики», оскільки західноукраїнська нафта знаходилася у руках приватних фірм. Австрійське керівництво мало усі передумови до того, щоб зайняти першочергову роль на чолі нафтовидобувних та нафтопереробних фірм. Але попри те, що це не справдилося, політика австрійського уряду в цьому питанні все ще діяла. Це здійснювалося таким чином, що габсбургська монархія здаючи нафтоносні землі в оренду приватним підприємцям, отримувала від них дарову нафту у вигляді часток відчислень і це було вигідніше ніж розміщувати власний капітал в розробку нафтових площ, так як

це вимагало великих вкладів і підприємницького ризику. Але разом з цим, перший галицький промисловий з'їзд у Кракові в 1910 р. змушений був відзначити в резолюції, що «крайова автономія не використала для промислового розвитку Галичини ні своєї законодавчої і адміністративної компетенції, ні можливих матеріальних засобів» [69, с. 76].

Однак не можна сказати, що австрійська влада боялася йти на ці ризики. Історія знає випадки, коли австрійська держава виступала у якості великого вкладника, наприклад у будівництво залізниці. Відповідно, вона могла брати участь у великій розробці нафтових родовищ. І капіталу у неї було доволі достатньо.

Національний банк в 1909 р. мав капітал у 625 млн. фунтів стерлінгів. Загальна сума банківського капіталу складала 809 млн. фунтів стерлінгів [83, с. 448]. Проте, коли в кінці XIX ст. в західноєвропейських країнах мало місце серйозне падіння курсу валют, пов'язане з економічною кризою 90-х років XIX ст. , австрійський паперовий гульден не послідував за цим падінням, утримавшись на досить високому рівні. Але це все ж відразилося на економічному становищі європейських держав. Згадана грошова криза переросла у економічна криза 1900–1903 рр., що спровокувала зовсім нові економічні умови, зокрема і для Галичини, як частини Австро-Угорської імперії [62, с. 608].

Незадовільний розвиток західноукраїнської нафтовидобувної промисловості деякі економісти намагалися пояснити «бідністю» прикарпатських нафтових родовищ. До них можна віднести, наприклад, німецького дослідника Г. Гюриха, який у книзі «Мінеральне царство» писав, що різке відставання галицьких промислів у нафтовидобутку було результатом малих геологічних ресурсів у порівнянні з ресурсами інших країн [58, с. 619]. Але такі речі не зовсім відповідали дійсності.

Вигідне географічне розташування нафтових багатств (майже у самому центрі Європи) створювало велику перевагу Галичини на нафтових ринках Центральної Європи, де не було власних розробок нафти. Американські нафтові експортери розглядали західноукраїнську нафту на цих ринках в якості конкурента. З певною ймовірністю це мало вплив на пригнічення галицької нафтопромисловості.

Культикування кустарної роздробленості та технічної відсталості було одним з типових методів погіршення місцевого нафтового виробництва. Необхідні капітали не вкладалися в дослідження геологічних структур родовищ нафти, озокериту, газу та солей для забезпечення геологорозвідувальних робіт, для технологічного удосконалення видобутку та переробки нафти. Промисловці добували нафту там де вона сама просочувалася на поверхню, відрами черпали її з неглибоких нафтових колодязів і в дерев'яних бочках вивозили на примітивні рафінерії для перегонки на гас. Найбільш цінні продукти – бензин та ін. – марно випаровувались в атмосферу. Вище згаданий великий дрогобицький нафтозавод з потужністю переробки по 60 тис. тон у рік міг переганяти нафту лише на гас, а більш цінні продукти марно витрачалися при виробництві [65, с. 35].

У передвоєнні роки виробництво почало падати. Надмірно експлуатовані надра мають ознаки виснаження. Примхи конфлікту не допомогли. За результатами боїв Галичина та її нафтові родовища в 1914 р. перейшли до рук росіян. Видобуток був остаточно порушений. Кваліфіковану робочу силу було призвано в армію, і вона зобов'язувалася виїхати. Частково це сталося через галопуючу інфляцію, що зробила їжу недосяжно дорогою — між липнем 1914 р. та квітнем 1918 р. борошно подорожчало на 5,6 тис. %, житній хліб — на 4,2 тис. %.

З третього місця у світовому рейтингу 1870 р. Галичина опустилася до восьмого у 1920 р. і 13-го – наприкінці 1920-х рр. Ще більше видобування

нафти скоротилося під час світової економічної кризи (у 1931 р. – на 5% порівняно з 1930 р.).

3.2 Іноземний капітал в Галичині на початку ХХ ст.

На початку ХХ ст. посилювався вплив іноземного капіталу у нафтову промисловість Галичини. Оскільки територія Галичини у 1909–1911 рр., була третьою у світі за видобутком нафти після США, то іноземний капітал ще більше поширив свій вплив на галицьку нафтову промисловість. Він прибрав до своїх рук не тільки нафтовидобувну промисловість, нафтопроводи, нафтосховища, а майже всі нафтоочищувальні й нафтопереробні підприємства, які були організовані переважно за межами Східної Галичини. Наприклад, за статистичними даними про переробку галицької нафти в 1913 р. рафінерії (заводи по очищенню нафти), що були в Галичині, переробили лише третину видобутої нафти [84, с. 62].

За володіння галицькою нафтою і австрійською нафтовою промисловістю між різними групами фінансового капіталу велась нещадна боротьба, в якій багато відомих раніше фірм та підприємств розорялось. Жертвами були звичайно дрібніші підприємства, що належали місцевим нафтопромисловцям. У цій боротьбі монополій вдавались до найбільш підлих прийомів – підкупів, шантажу, прямих насильств над слабшими конкурентами, підпалів підприємств конкурентів і т. Особливо сприятливі умови для експансії іноземного капіталу на східногалицьку нафтову промисловість підготувала економічна криза в Австро-Угорщині 1907 р. та зв'язана з нею затяжна криза надвиробництва нафти в Бориславському басейні у 1907-1909 рр. Внаслідок кризи надвиробництва нафти, відсутності потрібної кількості нафтосховищ у Бориславському басейні та підривної демпінгової політики рокфеллерівського товариства «Вакуум ойл компанії» на австро-

угорському ринку ціни на нафту в Галичині різко впали. Так, у деякі місяці 1908 р. один центнер нафти в Бориславі коштував всього 0,80 крони [84, с. 63]. Таке катастрофічне падіння цін на нафту в Галичині не тільки деорганізувало торгівлю нафтопродуктами та збільшувало паніку на австро-угорському ринку, а й посилювало фінансові труднощі дрібних нафтопромисловців, що розоряло їх та приводило до банкрутства. Саме це було в інтересах іноземного капіталу. Таким чином, рокфеллерівська «Вакуум ойл компанії» стала власником кількох нафтових підприємств, нафтосховищ і нафтопроводів у Бориславському нафтовому басейні.

Проте часткові надбання не задовільняли апетиту американської нафтової акули. Нафтовий трест Рокфеллера скориставшись кризою надвиробництва нафти у Східній Галичині та нестатком нафтосховищ запропонував галицьким нафтопромисловцям свої послуги: побудувати у Бориславському нафтовому басейні нафторезервуари місткістю в 100 тис. Цистерн [84, с. 63]. Здійснення цього підступного плану поставило б східногалицьку нафтодобувну та зв'язану з нею австрійську нафтопереробну промисловість майже у повну залежність від американського капіталу. Цього не бажали інші групи міжнародного фінансового капіталу, особливо австрійський та німецький капітали. Тому вони постарались, щоб австрійський уряд не дав концесії Рокфеллеру на будівництво нафтосховищ у Бориславі.

Робота, що її вела рокфелерівська «Вакуум ойл компанії» з метою підпорядкувати американському капіталу австрійську нафтопереробну промисловість та австро-угорський нафтовий ринок, не увінчалась тоді успіхом. Ряд невдач американського капіталу у боротьбі з іншими групами капіталістів примушувала його міняти тактику, діяти через підставні особи та організації, виступати під фальшивими вивісками тощо. Наприклад, нафтоочищувальні заводи в Лімановій (Західна Галичина), що формально належали французьким капіталістам, фактично були в руках американського капіталу [7, с. 113]. Австрійський уряд, одержавши велику позику від

американських банкірів, став до послуги Рокфеллеру. Про це переконливо свідчив продаж у 1914 р. товариству «Вакуум ойл компанії» 140 моргів нафтоносних земель у державному лісі в Тустановичах [84, с. 63]. Проте прибрати до своїх рук східногалицьку нафтову промисловість американському капіталу не вдалося. На першоді цьому стояли німецький та англійський капітал.

Економічна криза 1907 р. та криза надвиробництва нафти на Прикарпатті в 1907-1909 рр. дали сильний поштовх до концентрації та централізації капіталу в галицькій нафтовій промисловості. У 1908-1911 рр. велике лондонське та берлінське акціонерні товариства, їх об'єднання та банки, що були зацікавлені в східногалицькій нафті організували в Австрії багато своїх дочірніх товариств. Так, англійським капіталістам були організовані товариства «Прем'єр», «Аліанс», «Тріумф», «Альфа», «Карпатське» та ін. Всі ці товариства прибирали за безцінь до своїх рук нафтоносні ділянки та діючі свердловини на Прикарпатті, австрійську нафтоочищувальну промисловість і торгівлю нафтопродуктами [4, с. 99]. Аналогічну роботу також провів великий німецьки капітал. Крім цього, товариство «Прем'єр» викупило акції та паї товариств «Петролеа», «Принц Олександр Турн і Таксіс», «Транспортова», «Благанца» та ін. [84. 65]. Отже, виник великий англійський концерн «Прем'єр», акціонерний капітал якого у 1912 р. становив 3750 тис. фунтів стерлінгів, тобто понад 90 млн. крон. Він мав у Східній Галичині 73 діючі свердловини, багато нафтоносних земельних ділянок, власні нафтопроводи і нафтосховища, його нафтоочищувальні заводи в Дрогобичі, Печеніжині та інші переробляли не менше 17 тис. цистерн нафти в рік [6, с. 178].

Великий німецький нафтовий концерн «Дойче Ердельакціенгезельшафт» (ДЕА), спекулюючи на фінансових труднощах галицьких нафтопродуцентів, закупив по знижених цінах багато акцій, паїв, нафтоносних ділянок, свердловин та підприємств, які раніше належали

місцевим капіталістам і промисловцям. Лише в Тустановичах у 1911 р. в його руках було 66 свердловин [7, с. 100]. У 1910-1912 рр. концерн ДЕА здобув контрольний пакет акцій нафтопереробних товариств «Австрія», «Меріш-Шенберг» та ін. Ставши власником понад 80% акцій австрійського синдикату «Олекс», концерн ДЕА взяв під свій контроль експорт галицької нафти та нафтопродуктів, посилив свій вплив на європейський нафтовий ринок [5, с. 150]. У 1913 р. німецький капітал у галицькій нафтовій промисловості становив 55 млн. Крон [26, с. 36].

Англійські та німецькі капіталісти, що боялися переважно впливу американського капіталу на європейському нафтовому ринку, згодом домовились між собою в питаннях, зв'язаних з галицькою нафтою. В 1912 р. сталося об'єднання концернів «Прем'єр» і «ДЕА», в результаті чого утворився великий англо-німецький нафтовий концерн, що мав у своєму розпорядженні в галицькій нафтовій промисловості капітал у 150 млн. Крон [84, с. 64]. Англо-німецьки концерн разом з підкореними йому австрійськими фірмами контролював 78% нафтовидобутку, 73% переробки та 86% транспорту і засобів зберігання в галицькій нафтовій промисловості [99, с. 17-18].

Напередодні першої світової війни іноземний капітал, вкладений у нафтову промисловість Прикарпаття, розподіявся так (див. Таблицю) (Н. Feldstein vermögens und Zahlungsbilanz Galiziens, Leipzig-Wien, 1917, с. 36 (вона є)).

Напередодні першої світової війни 85-86% східногалицької нафтової промисловості перебувало в руках іноземного капіталу [26, с. 36]. Галицькому капіталу, який, до речі, був підпорядкований іноземному, належало лише 65 млн. крон, тобто 14% вкладень. Східногалицька нафта давала іноземним капіталістам величезні прибутки. Англійський концерн «Прем'єр» виплатив за 1912-1913 рр. своїм акціонерам по 40% дивіденду, німецький концерн «ДЕА» - 25%, австрійське акціонерне товариство «Опіаг» - 40% і т.д. [84, с. 65]. Чистий прибуток від нафти, що був вивезений іноземними капіталістами з

Галичини в 1913 р., становив не менше 42,5 млн. крон, що дорівнювало 2/3 загальної суми доходів крайового бюджету.

Важливу роль у підпорядкуванні східногалицької економіки австро-німецькому та іншому іноземному капіталу відігравала австрійська кредитно-банківська система. У 1910 р. у Галичини було 10 філіалів і 12 представництв емісійного Австро-Угорського банку, 14 філіалів, 6 експозитур, 4 міняльні контори і 72 уповноважені представцтва західноавстрійських комерційних банків [12, с. 8]. Центральні банки та їх галицькі філіали були організаторами і активними учасниками економічної, фінансової та кредитної політики, що її проводив австрійський та міжнародний монополістичний капітал у Східній Галичині. Всі монополістичні об'єднання, що господарювали в Галичині, мали свою фінансово-кредитну опору в австрійських та зв'язаних з ними зарубіжних банках.

Вся економіка Східної Галичини була майже у повній залежності від австрійських та інших іноземних монополій. Із 56 акціонерних товариств, що вели роботу в Галичині в 1910 р. 40 мали свої центри поза межами краю [43, с. 180].

Деякі автори намагалися пояснити причину занепаду нафтопромисловості недостатністю капіталів. Проте, його могло бути більш ніж достатньо. Можливо справа була в тому, що розвиток нафтової промисловості на Заході України не входив у розрахунки іноземних монополій. Створення нафтового голоду у Західній Україні і проведення політики високих цін на нафтопродукти, на ряду з фінансовими спекуляціями, забезпечувало іноземному капіталу максимально високі прибутки.

Політику нафтового голоду та високих цін проводився шляхом скорочення видобутку та переробки нафти. У сфері переробки американський капітал застосовував методи підкупу нафтопереробних заводів, аби вони

скорочували чи навіть переставали перероблювати західноукраїнську нафту [65, с. 46].

3.3 Становище робітників в умовах економічної нестабільності та змін у нафтовидобувній промисловості.

Як було сказано вище, на початку ХХ століття нафтовий басейн уже опанували великі закордонні підприємства. Введення нової та дорогої технології видобутку – т.зв. «канадської системи» буріння – дозволило експлуатувати глибинні й особливо багаті поклади нафти. Таким чином Бориславсько-Дрогобицький нафтовий басейн став третім найбільшим центром нафтовидобутку у світі.

В 1870-1910 роках в таких розвинених у промисловому відношенні краях монархії, як Нижня Австрія, Богемія, Моравія і Сілезія, характеризується дуже швидким зростанням промислового населення. За 1870-1900 рр. число зайнятих у промисловості осіб зросло: в Нижній Австрії на 51,3%; в Богемії – на 30,6%; в Моравії і Сілезії – на 33,7%. Ще швидше воно зросло в 1900-1910 рр. За це десятиріччя воно зросло проти 1870 р. в Нижній Австрії на 33,8%; в Богемії – на 26,8; в Моравії і Сілезії – на 26,6%.

Зовсім іншу картину ми бачимо у Східній Галичині. За даними тих же переписі населення, кількість зайнятих у промисловості осіб за 1870-1900 рр. зросла всього на 5,8 тис. чоловік, або на 4,9%. Це в той час, як все населення краю зросло з 3,5 млн. до 4,9 млн. чоловік, або на 38,8%. Тільки за 1900-1910 рр. картина трохи змінилася. В 1901 р. вона становила 5787 робітників, 1902 р. – 5889, 1904 – 6271, 1906 – 6446, 1908 р. – 5393, у 1910 р. – 5499 [17, с.182], [16, с. 190], [14, с. 207]. Число зайнятих у промисловому виробництві осіб збільшилось на 59,9 тис. чоловік, або на 54,9% проти 1870 р. і 47,8% проти 1900. Це пояснюється перш за все посиленням експлуатації робітників, а також

відкриттям багатих на нафту копалин, експлуатація яких не завжди вимагала застосування додаткової робочої сили, але різко збільшувала нафтовидобуток. Кількість робітників гірничої промисловості зростала головним чином за рахунок селянства та безробітних. На початку ХХ ст. налічувалося близько 7 тис. робітників-нафтовиків.

З наведених даних виходить, що у Східній Галичині в 1870-1900 рр. відбулися різкі зміни соціальної структури зайнятих у промисловості, до того ж за характером цілком протилежні, ніж в західних краях монархії.

Можна також порівняти які зміни відбулися у сфері найманої праці та самостійного виробництва. В 1870-1900 рр. у Нижній Австрії, Богемії, Моравії і Сілезії від 80,8 до 97,7% приросту зайнятого в промисловості населення припадало на найману робочу силу і лише 20% на самостійних виробників (в Нижній Австрії – 19,2%, в Богемії – 10,9%, в Моравії і Сілезії – 2,4%), то у Східній Галичині число осіб, що працювали по найму, зменшилися на 3,5 тис. чоловік, а число самостійних виробників зросло на 9,3 тис., або на 22,5%. Приріст зайнятих у промисловому виробництві відбувався тут, таким чином, виключно за рахунок зростання кількості самостійних виробників і при деякому зменшенні найманої робочої сили. В результаті цього питома вага найманої робочої сили у промисловому виробництві Східної Галичини зменшилася за 30 років з 65,4 до 59,6% [68, с. 73-74].

Тільки в 1900-1910 рр. становище остаточно змінилося. Зросла вже не тільки кількість зайнятого в промисловості населення. Серед 59,9 тис. чоловік, що влилися в промисловість в 1900-1910 рр. 76,1% становила наймана робоча сила. В цьому відношенні Східна Галичина уже не відрізнялася так помітно від західних районів монархії. Характерно, що в ці роки число робітників на підприємствах, які мали понад 20 осіб, зросло всього на 6-8 чоловік [43, с. 2-3].

Але і це не змінило докорінно становища. Коли взяти в цілому все 40-річчя (1870-1910 рр.), за яке є порівняльні данні, то відсоток зайнятих у промисловому виробництві майже не змінився. Промислове населення в 1910 р., як і в 1870 р., становило лише 5-6% усього працюючого населення.

Іноземні компанії та представники місцевого панства Східної Галичини доволі жорстко експлуатували робітників Борислава. Власне, те що наприкінці XIX ст. майже десята частина великої галицької власності вже знаходилася в руках іноземного капіталу, особливо німецького та польського, могло загострювати цю економічну кризу. Звісно, що й прибутки, в основному й перекачувалися з цих підприємств до Німеччини та Польщі. В цей же час Австро-Угорщина лише частко дотувала витрати Галичини з державного бюджету [90].

За мізерну плату робітники працювали по 13-14 годин на добу. Про надзвичайно тяжкі умови життя бориславських робітників газета «Glos» писала: «Коли приходить час йти на роботу, шахтар встає зі своїх дерев'яних нар, згортає в ганчірку шматок чорного і черствого хліба, прощається назавжди з родиною і йде по болоту Борислава до місця роботи» [63, с. 153-154]. Робітників обраховували, штрафували і били.

До початку XX ст. не існувало жодних нормативних документів, які б регулювали питання охорони праці в цій галузі. Робітники часто гинули під час будівництва нафтових копалин чи свердловин, а при бурінні останніх основну загрозу становило фонтанування.

Чи не найбільша на той час екологічна катастрофа датується 13 червня 1908 р., коли на свердловині з гучною назвою «Ойл-Сіті», що була розташована у Бориславі, стався потужний викид нафти і газу – близько 3 тис. т. за добу. Лише через чотири дні нафту із свердловини вдалося спрямувати в спеціально викопані земляні резервуари. А четвертого липня від удару блискавки тут спалахнула пожежа, яка тривала три тижні. Те, що відбулося,

стало знаковою подією, оскільки лише після цього влада вперше звернула увагу на необхідність розробки нормативних документів щодо безпечного виконання робіт [81, с. 47-49].

Вагому роль мала вищезгадана економічна криза, яка на початку ХХ ст. охопила Східну Галичину, як і всю Європу. Багато безробітних концентрувалося у промислових центрах – Дрогобичі, Бориславі, Львові. У 1904 році хвиля робітничих страйків прокотилася по підприємствам Львова, Борислава, Кракова, Перемишля, Коломиї і Станіслава [63, с. 153-154].

Жалюгідним був стан шкіл і взагалі освіти серед простого населення. Якщо у Львові за даними, наведеними І. Франком, неписьмених було менше половини, то в деяких селах ця цифра сягала 70-90% [94, с. 317]. З цього приводу він якось зауважив, що «нині дві тисячі і кількості громад в краї не мають ніякої школи». Галицька економіка вимагала й реальних та ефективних інвестицій, на що вказували й інші тогочасні дослідники виробничих сил Галичини [87, с. 55].

Спостерігалось також зростання еміграції. Тільки за 1901-1910 рр. із західної України емігрували до Америки та інші країни до 700 тис. людей (в тому числі і ті, що йшли на тимчасові заробітки), що дорівнювало одній четвертій всієї чисельності її населення. Подібні розміри еміграції не спостерігалися ні у якій іншій країні Східної Європи.

Однак ні еміграція, ні тимчасові заробітки не могли ослабити ріст відносного перенаселення. Велика невідповідність між зростаючою пропозицією і не скорочуваним попитом на внутрішньому ринку праці до крайніх меж знижувало ціну робочої праці. В нафтових районах Прикарпаття армія безробітних у два рази перевищувала чисельність зайнятих у промисловому виробництві. В 1912 р. Львівська біржа праці мала на обліку 30, 6 тис. Безробітних [65, с. 16].

Також закономірним стало явище витіснення фаховими робітниками некваліфікованих селян. Сформувався також прошарок постійних, кадрових робітників, уже з робітничих сімей. Розвиток промисловості та формування професійного робітничого ядра уможливили зародження наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. масового організованого робітничого руху. У промисловий район почали активно проникати польські, українські та єврейські соціал-демократи, творитися робітничі організації та відбуватися політичні мітинги (як-от святкування 1 травня). Піковим випадком робітничого руху став загальний страйк нафтових робітників на початку червня 1904 р. в Бориславі, в якому взяло участь близько 900 людей. Всі роботи на підприємствах були припинені. Страйк тривав два дні. Підприємці ненабагато підвищили заробітну плату робітникам. Після закінчення страйку робітники заявили, що тільки через свою невідповідність вони змушені були припинити його, але вони сподіваються, що незабаром страйк відновиться знову [11].

Проте новий страйковий рух не припинив стихійних актів насильства над робітниками. Характерно, що страйк 1904 р. закінчився підпалом нафтових родовищ. Попри цілеспрямовані зусилля галицької соціал-демократії Бориславсько-Дрогобицький нафтовий басейн так і не став центром організованого робітничого руху. Початок ХХ століття був водночас і найвищою точкою розвитку, і початком кінця Борислава як великого промислового центру [57, с. 283].

Отже, на початку ХХ ст. нафтодобувна промисловість відчула певну трансформацію. В першу чергу це стосувалося спроб застосування більш сучасних технологій видобутку та дослідження нових родовищ нафти. Такі заходи значно підвищили обсяги видобутку нафти та вплинули на те, що нафтопромисли належали до найбільш технологічно оснащених підприємств серед усіх інших у Австро-Угорській імперії. Також це відразилося на деякому зниженню рівня виробничого травматизму. Хоча умови праці на них і надалі залишалися важкими та шкідливими.

На початку ХХ ст. посилювався вплив іноземного капіталу у нафтову промисловість Галичини. Оскільки територія Галичини у 1909–1911 рр., була третьою у світі за видобутком нафти після США, то іноземний капітал ще більше поширив свій вплив на галицьку нафтову промисловість. Він прибрав до своїх рук не тільки нафтовидобувну промисловість, нафтопроводи, нафтосховища, а майже всі нафтоочищувальні й нафтопереробні підприємства, які були організовані переважно за межами Східної Галичини.

У передвоєнні роки виробництво почало падати. На це вплинуло і відкриття нафтових покладів у Румунії та інших країнах, а також технічна база, яка хоч і була більш покращена, але не відповідала тогочасним міркам інноваційності, що вплинуло на ефективність нафтовидобутку в Галичині. Надмірно експлуатовані надра мали ознаки виснаження. Врешті-решт, коли Галичина опинилася в жерлі першої світової війни і в результаті боїв Галичина та її нафтові родовища в 1914 р. перейшли до рук росіян. Видобуток був остаточно порушений. Кваліфіковану робочу силу було призвано в армію, і вона зобов'язувалася виїхати. Нафтове виробництво занепало.

ВИСНОВКИ

Отже, в моїй роботі було розглянуто та досліджено історичні передумови виникнення, формування та розвитку нафтовидобування в Галичині в другій половині XIX –на початку XX ст. Зібраний і проаналізований матеріал дозволяє зробити висновок про те, що нафтові промисли Галичини у вищезгаданий період пройшли складний шлях економічного та соціального розвитку, на якому періоди спаду чергувалися з періодами піднесення.

Галичина в середині XIX ст. являла собою густонаселений край з доволі низьким відсотком промисловості у порівнянні з іншими провінціями Габсбургської монархії. Скасування кріпацтва у 1848 році, дало певний поштов до модернізаційних процесів. Але промислова галузь в Галичині лише зароджувалася. Даний край включався у загальноавстрійський внутрішній ринок будучи економічно відсталим. Галицькі землі залишалися вигідним місцем збуту продукції західних районів імперії. В 40-х і навіть на початку 50-х років імпорту фабричних виробів в Галичину із заходу був невеликий. Значною перешкодою для експорту товарів в Галичину була відсутність хороших шляхів і дешевого транспорту. Але і тоді вже, як зазначалося у звіті Львівської торгово-промислової палати, галицькі промислові підприємства ледве могли витримувати іноземну конкуренцію. Тому із прокладанням залізниці ситуація загострилася і Галичина продовжувала зберігати свій аграрний характер і фактично виступали сировинним додатком.

В перші роки після скасування кріпацтва економіка у Східній Галичині не відзначалася промисловим пожвавленням, як це було в західній і центральній частинах австрійської монархії. Нових великих підприємств виникало вкрай мало, а існуючі підприємства не розвивалися. Адже їм не надавали податкових пільг, якими користувались нові підприємства у західних

провінціях. Система крайових податків була побудована так, що галицькі підприємства платили в три-чотири рази більші податки, ніж підприємства у західних провінція – Нижній Австрії, Богемії, Моравії та ін. Галицьким промисловцям при будівництві заводів відмовляли у дешевих довготермінових кредитах.

Разом з цим, у господарстві західноукраїнських земель зберігалися численні залишки феодалізму, які перешкоджали потужному розвитку цього регіону. Однією з основних причин застою в індустріальному розвитку краю було, зокрема те, що колонізаторську економічну політику правлячих кіл Австро-Угорщини активно підтримували польські поміщики, які після революції зберегли свої економічні та політичні позиції. Маючи у своїх руках всю повноту влади в Східній Галичині, польська земельна аристократія боялася зростання нової суспільної сили – робітників. Тому вони досить негативно ставилися до розвитку фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях, намагаючись всіляко його гальмувати. Спостерігалася соціальна нерівність і доволі сильний контроль, які польські еліти мали над короною. Незалежно від розташування центральної влади та особи правителя, влада над Галичиною перебувала у руках польських поміщиків. Саме польські землевласники зберегли контроль над лісами та луками (а отже, над джерелами палива та будівельних матеріалів) і блокували будь-які реформи, запропоновані імперським парламентом, спрямовані на покращення соціального чи економічного статусу безправного селянського населення Австрії. Польська аристократія все ще не була зацікавлена в розвитку промисловості, адже вона могла б забрати значну частину вільних робочих рук, які працювали за злиденну плату на поміщицьких фільварках, а надлишок робочої сили давав можливість платити їм заробітну плату значно нижче вартості робочої сили. Крім того, спостерігаючи за робітничий рух в промислових країнах Європи, галицькі поміщики не хотіли взрошувати поряд такий елемент.

Таким чином впливає, що на відсталий стан економіки Галичини мали негативний вплив польська шляхта, що перешкождала розвитку міст, зневажала промисловість та комерцію, а також австрійський уряд, що свідомо чи несвідомо дотримувався політики недопущення розбудови будь-якої промисловості чи фабрик у Галичині протягом довгого періоду. Тому, саме брак промисловості робив з Галичини фактично відсталу колонію з бідним населенням.

Якщо говорити про робітничий прошарок суспільства того періоду, то він був дуже нечисельним. В основному складався із шахтарів соляних копалень, робітників солеварень, металевих і скляних «гут», найманих робітників з поденною оплатою праці на мануфактурах та інш.

Але у другій половині XIX ст. ситуація дещо змінилася. Галичина стала центром зародження нафтової промисловості світу, що суттєво вплинуло на розвиток краю.

Джерела з історії матеріальної культури свідчать, що місцеве населення нафтоносних районів Галичини здавна користувалися в домашньому побуті нафтою та гірським воском (озокеритом) в якості лікувальних, освітлювальних та мастильних засобів, адже край був просякнутий цим «чорним золотом» як згодом називали нафту.

До середини XIX ст. через вузьку сферу господарського використання нафти попит на неї був низьким. З цим пов'язано також те, що у Габсбургській монархії до 1820-х років нафту й озокерит не вважали корисними копалинами, і влада не приділяла належної уваги їх видобутку. Тому повільно розвивалися і технології її видобутку.

Зачатки розвитку нафтової промисловості датуються 1810-1817 р. Тоді вперше почали очищати нафту. Значний поштовх до до масштабних нафтових розробок у Галичині зокрема, та й у Європі загалом, став винахід магістра фармації Яна Зега та з іменем львівського аптекаря І. Лукашевича (1822-1882),

який у тодішній Австро-Угорщині на початку 1850 року розробив лампу для освітлення, де використовував продукт перегонки нафти - гас, або, як тоді називали, освітлювальне масло. Це був дуже важливий винахід, який кардинально змінював життя людей, здешевивши і удосконаливши освітлення. Лампи Лукашевича, що засвітилися в Львівському шпиталі і в приміщеннях залізниці імператора Фердинанда, започаткували промислове використання нафти і відтоді нафта стає корисною копалиною. Проте, незважаючи на львівський пріоритет гасу та гасової лампи, вже з другої половини 1860-х років не Австрія, а США домінували на світовому ринку гасу, пропонуючи його в усі країни (це навіть ставилось в обов'язки державних послів), що сформувало суспільну думку про Америку як країну-винахідника гасу й одноосібного творця нафтової індустрії (ця, значною мірою упереджена теза, використовується деякими авторами і зараз).

Фактично ж розвиток нафтової промисловості почався лише з середини XIX ст. Спочатку нафту видобували дуже примітивно – копали колодязі, з яких її черпали відрами. Але оскільки тогочасні способи видобутку нафти не відповідали зростанню попиту, вони поступово витіснялися новими технологіями. Так, у другій половині XIX ст. на нафтоносних родовищах Галичини розпочалося буріння свердловин. З 1862 р. такий вид технології нафтовидобутку вручну почали застосовувати у Бориславі. у Слободі Рунгурській (глибиною 75 м.) – у 1872 р. , а в 1887 р. перші свердловини пробурили і в Ріпному. З 1869 р. буріння проводилося за допомогою парових машин. Однак лише застосування з 1884 р. машинного буріння (так звана канадська система) викликало справжній переворот у галицькій нафтовій промисловості. Початок видобутку нафти на великих глибинах дав змогу відкрити нові родовища, зокрема в Биткові (1899 р.), що є одним з найстаріших нафтопромислів у Прикарпатті. Машинне буріння дало можливість досягти глибин до 1500 м (раніше максимальна глибина становила 20 м). А це різко збільшило видобуток нафти.

Попит на нафту зростав з кожним роком. Починаються інтенсивні пошуки нових нафтових родовищ, організуються промисли для видобутку нафти, будуються установки, а потім і заводи для перегонки нафти з метою одержання гасу.

До винаходу двигуна внутрішнього згорання бензин вважався шкідливою домішкою освітлювального масла, бо спричинював спалахи, а то й пожежі; тому були введені спеціальні чиновники, які контролювали якість освітлювального масла і слідкували, щоб бензин не домішувався в освітлювальне масло. Як наслідок виникає потужна нафтова промисловість.

У всякому випадку, зростання попиту на нафту та надії на великі прибутки зумовили те, що вже в 70-х роках XIX ст. ціле Прикарпаття покритою густою сіткою працюючих шахт. Можливості одержання великих прибутків з нафти привели до створення маси дрібних підприємств і дикої спекуляції земельними площами. Селяни – власники нафтоносних теренів, ділили землі на мікроскопічно малі ділянки і здавали в оренду чи продавали їх фінансово малозабезпеченим підприємцям для пошуку та видобутку нафти, або, пізніше воску. В результаті шахти ставились щільно одна біля другої, що приводило до конфліктів між підприємцями чи їх робітниками. Водночас примітивні умови видобутку нафти, а також її перегонки, яку часто здійснювали в тимчасових дерев'яних будинках, призводили до численних нещасть і пожеж.

Попри значні іноземні інвестиції, підприємці доволі економно ставилися до впровадження технічних засобів, що могли б вплинути на безпеку роботи нафтовиків. Адже найбільше їх цікавив прибуток. Як наслідок на виробництвах фіксувалися численні випадки травматизму та смертей серед робітників. Була відсутня законодавча гарантія стосовно захисту прав людини. Додавалися вкрай низькі заробітні плати та нелюдські мови життя. Вище згадані фактори великою мірою вплинуло на зростання еміграційних тенденцій в Галичині.

Все це ще більше пригнічувало населення Галичини і не рідко спалахувало невдоволення, зокрема серед робітничого прошарку. Одним з яскравих прикладів став доволі чисельний страйк нафтових робітників на початку червня 1904 р. в Бориславі. В подальшому хвиля робітничих страйків прокотилася по підприємствам Львова, Борислава, Кракова, Перемишля, Коломиї і Станіслава. Проте новий страйковий рух не припинив стихійних актів насильства над робітниками. Попри цілеспрямовані зусилля галицької соціал-демократії Бориславсько-Дрогобицький нафтовий басейн так і не став центром організованого робітничого руху.

Варто відзначити аспект впливу іноземних капіталів у нафтову промисловість Галичини, адже наявні природні багатства пророкували можливість заробити космічні прибутки. Як відомо, за видобутком нафти Австро-Угорщина до кінця свого існування беззмінно утримувала третє місце, поступаючись США і Росії. У 80-90-х роках XIX ст. Галичина стала центром нафтовидобутку в Західній і Центральній Європі. Галицька нафта активно експортувалася в Австрію, Німеччину та ряд інших європейських країн.

Наприкінці XIX ст. за розміром ввезеного капіталу до економіки Західної України перше місце посідали австро-угорські та німецькі інвестори. Найбільш привабливою для іноземних інвестицій очевидно була нафтова промисловість Західної України. Географічне положення Галичини як центра Європи робило її нафтові джерела привабливим об'єктом для світових нафтових монополій, які прагнули встановити свій контроль над українськими землями.

Проте буремні події першої світової війни цілком логічно негативно вплинули на нафтову промисловість Галичини. Видобуток був остаточно порушений. Кваліфіковану робочу силу було призвано в армію, і вона зобов'язувалася виїхати. Нафтове виробництво занепало.

Тому, зародження, розвиток та вплив нафтових промислів в Галичині у другій половині XIX – на початку XX ст. – одне з найцікавіших явищ в історії України. Видобуток нафти в Галичині в даний період відігравав важливу роль у соціально-економічному розвитку та становленні багатьох населених пунктів, інфраструктури та громадсько-політичної сфери діяльності. Це призвело до створення нових робочих місць, розвитку освіти і культури. Проте дані здобутки були найменшим, що могло чекати на Галичину при наявності такого цінного енергетичного ресурсу.

Дана тема заслуговує на глибоке вивчення, щоб використати цей історичний безцінний досвід і виокремити для себе наступний висновок, що при наявності колосальних ресурсів, без політичної незалежності не можна повною мірою зростати в соціальному й економічному розвитку. Лише маючи свою окремішність, можливо розвивати економічні перспективи у своїх інтересах. Але як бачимо, Галичина у другій половині XIX ст. – початку XX ст. зазнавала утисків з боку австрійської влади та польських магнатів, які спрямовували свою політику на викачування якомога більше користі з галицького краю не вкладаючись у його розвиток.

Хоча в наші дні на території колишньої Галичини видобувають вже значно менше нафти, це також немалий внесок у енергетичну незалежність України. До того ж за умови певних капіталовкладень ці показники можна суттєво підвищити, адже за свідченнями науковців на більших глибинах нафтових запасів ще достатньо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

- 1 Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder dann der Militärgränze nach der Zahlung vom 31 December 1869.
- 2 Kurjer Lwowski, №305. 1901.
- 3 Mittheilungen aus dem Gebiete der statistik J. I/III, Wien. 1852.
- 4 Nafta. cz. 7. Lwow. 1913.
- 5 Nafta. cz.10. 1912.
- 6 Nafta. cz.12. 1912.
- 7 Nafta. cz.7. Lwow. 1911.
- 8 Nafta. Rocznik III, Lwow. 1895.
- 9 Nafta. Rocznik IV, Lwow. 1896.
- 10 Nafta. Rocznik XIX, Lwow. 1911.
- 11 Naprzod. 1904 p.
- 12 Österreichische statistik, Neue folge, 10 band, 2 heft, statistik der banken. Wien. 1914.
- 13 Pamietnik zjazdu przemyslowego w Krakowie. Krakow. 1901.
- 14 Podrecznik statystyki Galicyi t. IX, cz. II, Lwow. 1913.
- 15 Podrecznik statystyki Galicyi t. VI, cz. I, Lwow, 1901.
- 16 Podrecznik statystyki Galicyi t. VIII, cz II, Lwow. 1903.
- 17 Podrecznik statystyki Galicyi, t. VII, cz. I, Lwow. 1903.
- 18 Podrecznik statystyki Galicyji, cz. II, Lwow. 1908.
- 19 Rocznik statystyki Galicyi, R. I, Lwow, 1887.
- 20 Rocznik statystyki Galicyi, R. III, Lwow, 1891.
- 21 Rocznik statystyki Galicyi, R. IV. 1892.

Література:

- 22 Badyňa P. Obraz Ukrainy w Remigiusza Ładowskiego Historii naturalnej Królestwa Polskiego z 1782 roku / P. Badyňa // Національна та історична пам'ять. - 2013. - Вип. 6. - С. 196-207.
- 23 Bujak Fr. Galicya, t. II. Lwow-Warszawa.- 1910 С. 95.
- 24 Buzek J. Administracya gospodarstwa społecznрго.- Lwow. – 1913. С.868.
- 25 Feldman W. Stan ekonomiczny Galicyi. Cyfry i facta.- Lwow. - 1900, С. 18
- 26 Feldstein H. Vermögens und Zahlungsbilanz Galiziens, Leipzig-Wien. - 1917.
- 27 Fleig A. Frank. Oil Empire: Visions of Prosperity in Austrian Galicia. Cambridge: Harvard University Press, - 2005. С. 343
- 28 Gayko, G., Biletsky, V. Development of the oil industry in the USA (Part I). Skhid. - 2018. С. 37-40.
- 29 Historia Polski, t. 3 (Makieta) Warszawa, PAN. - 1960.- С.643.
- 30 Kázmér, Miklós. Sources to the history of geology in Hungary, 1153-1850// Hantken Press, Budapest. – 2015.- С.214
- 31 Kozłowska W., Wagner C. Moore E. M., Matkowski A., Komarnytsky S. Botanical Provenance of Traditional Medicines From Carpathian Mountains at the Ukrainian-Polish Border// Front. Pharmacol. – 2018. - С.1-17
- 32 Krzywicz P. The birth and development of the oil and gas industry in the Northern Carpathians (up until 1939)// Geological Society, London. 2018. - С. 165 – 189.
- 33 Landau S.R. Unter jüdischen Proletariern : Reiseschilderungen aus Ostgalizien und Russland. Wien.- 1898. - С.86.

- 34 Mierzecki R. Przemysł naftowy w Polsce w XIX i XX wieku// „Analecta” R. 8, 1999, nr 2, C. 55–71.
- 35 Pilecki J. Ignacy Łukasiewicz : założenia i problemy przygotowywanej monografii // Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. – 1957. nr 2/1. - C. 95-118.
- 36 Rehman A. Karpaty : opisane pod względem fizyczno-geograficznym, Lwow.- 1895 C. 544
- 37 Saryusz-Zaleski W. Dzieje przemysłu w b. Galicji w latach 1804-1929, Krakow.- 1930. C. 41
- 38 Segal J. Black Oil and Yellow Star – Mobility of Galician Jews in the oil industry/DAVID Jewish culture magazine, 22, Nr. 84. - 2010. C. 39-45.
- 39 Segal J., Lavergne R, // The Chaotic Saga of Oil in Galicia"// The Galitzianer, Vol. 19, Number 4. – 2012. C. 9-13
- 40 Smakosz, A. Mumia nie tylko egipska. Wykorzystanie mumii bitumicznej w dawnej praktyce farmaceutycznej i medycznej. XXX Sympozjum Historii Farmacji. Ropa naftowa — dobrodziejstwo czy przekleństwo współczesnego świata. – 2022. C. 95-104.
- 41 Szajnocha Wl. Plody kopalnie Galicyi, cz. II, Lwow. 1894, C.186.
- 42 Szczepanowski A. Nędza Galicyi w cyfrach i program energicznego rozwoju gospodarstwa krajowego, Lwow. - 1888, C.220.
- 43 Szczepański A. Stan wytworczosci przemysłowej i rolniczej Galicyi w roku 1910, Lwow. -1912, C. 180.
- 44 Szujski J. Die Polen und Ruthenen in Galizie. Wien. – 1882. C. 282.
- 45 Windakiewicz E. Olej i wosk ziemny w Galicyi. Lwow. - 1875 C. 11
- 46 Біла С., Драган В. Історико-краєзнавчі погляди Стефана Коваліва у працях українських гуманітаріїв часу незалежної України.//Проблеми

- гуманітарних наук : зб. наук. пр. ДДПУ. - Дрогобич.2018. Вип. 42. С. 11–22.
- 47 Білецький В. Гайко Г., Салуга П. Перші промислові центри нафтовидобутку в Східних Карпатах // Нафтогазова інженерія : наук.-техн. зб. / ред. В. С. Білецький ; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Ю. Кондратюка. – Полтава : ПНТУ, 2016. – Число 1. – С. 18-28.
- 48 Білецький В. С., Гайко Г. І. Історія промислового видобутку нафти і газу в Україні: ХХ століття//Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. 2019. Т.46. - С. 35-62.
- 49 Білецький В. С., Гайко Г. І., Орловський В. М. Історія та перспективи нафтогазовидобування: навчальний посібник /— Львів: Видавництво «Новий Світ — 2000», 2019. — 302 с.
- 50 Білецький В., Г. Гайко, П. Салуга. Розвиток нафтовидобутку в Східних Карпатах: хронологія, значення, досягнення // Схід. - 2017. - № 1. - С. 38-42.
- 51 Бойко Г. Перші галицькі науковці-нафтовики. // Галицька брама. Нафта. – Львів, 1997. - № 1. С. 14.
- 52 Ботушанський В. З історії розвідки і видобутку камяного вугілля і нафти на Буковині (60-ті рр. ХІХ-поч. ХХ ст.) //Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці: ЧНУ, 2011. – Вип. 583-584. – С. 24-29.
- 53 Воблий К. Г. Производительные силы Галиции. Киев.- 1914, С. 12
- 54 Галик В. Соціальна стратифікація населення «Галицької Каліфорнії» у творчій спадщині Івана Франка.// Проблеми гуманітарних наук : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка /– Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2014. – Випуск 34. С.42-52.

- 55 Гах Й.М. Нафтовий комплекс Прикарпаття / Й.М. Гах. – К.: Наукова думка, 1994. – С. 200.
- 56 Горовий О. Історико-географічні передумови інвестування господарства Галичини в другій половині XIX – на початку XX ст. // Часопис соціально-економічної географії. 2014. № 16. С. 206–210.
- 57 Грицак Ярослав. Пророк у своїй вітчизні. Франко та його спільнота (1856-1886). - Київ: Критика, 2006. – С.632.
- 58 Гюрих Г. Минеральное царство. - СПб., 1902. С. 619
- 59 Довідник з історії України : у 3 т. / Бондаренко К., Гордієнко В., Грицак Я. Шуст Р., Підкова І. [та ін.] ; за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. – Київ: Генеза, 2002. – С. 1135.
- 60 Драган В. Наслідки розвитку нафтової промисловості для населення Борислава у канві творчої спадщини Стефана Коваліва.//Проблеми гуманітарних наук : зб. наук. пр. ДДПУ. - Дрогобич.2018. Вип. 42. С. 48-62.
- 61 Дуфенюк О. М. Формування нафтогазових комплексів східної Галичини в XIX – першій пол. XX ст. Та їх вплив на просторову структуру регіону // Містобудування та територіальне планування. - 2016. - Вип. 59. - С. 122-128.
- 62 Економічна історія України : Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Боряк, В. М. Геєць та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]. НАН України. Інститут історії України. – К.: Ніка-Центр, 2011. – Т. 2. – С. 608.
- 63 Каковський К. Про страйк нафтових робітників бориславського басейну в 1904 р.//З історії західноукраїнських земель, Вип. 2. К.: Держполітвидав. -1957. С.153-162.

- 64 Клапчук В.М. Розвиток озокеритової галузі у Галичині ХІХ–ХХ ст. // Мандрівець. – № 4 (100). – 2012. – С. 50–59.
- 65 Ковалев Н.К. Экономика нефтяного района Прикарпатья в период иностранного владычества и в годы Советской власти.- 1960. С.94.
- 66 Ковалів С. Нафтові терени й копальні у Підкарпаттю та незмірені користі з ропи// Прикарпатська зірка. – 1959. С. 12.
- 67 Ковалів С. Продукція нафти (скального олію) в Бориславі. - 1903, т. 22, ч. II: С. 101 - 113.
- 68 Ковальчак Г. І. Деякі питання розвитку капіталістичних відносин у промисловості Східної Галичини в кінці ХІХ ст. на початку ХХ ст.//Укр. іст. Журн.-1959. С.72-79.
- 69 Ковальчак Г. І. Розвиток капіталістичної промисловості Східної Галичини в перші десятиріччя після скасування кріпосного права (1848-1870 рр.)//З історії західноукраїнських земель.-1958. С.3-22.
- 70 Ковальчак Г.І До питання про формування робітничого класу Східної Галичини (1848-1890 рр.)//Укр. іст. Журн. -1983. С.55-62.
- 71 Козак М., Семенюк М. Історія науки з історії нафтової промисловості Передкарпаття//Вісник Львівського університету. Серія геологічна.201 5. Випуск 29. С. 133–137
- 72 Лановик. Б. Д. Економічна історія України і світу. Підручник. За ред. Б. Д. Лановика. – Вид. 3-е, доп. К.: Вікар, 1999. – С. 737.
- 73 Лозинський Р. М. Вивчення природних ресурсів України у Львівській езуїтській академії в другій половині ХVІІ – першій половині ХVІІІ// Природні ресурси регіону: проблеми використання, ревіталізації та охорони: Матеріали ІІІ-ого міжнародного наукового семінару – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. – С. 391.

- 74 Макітра Р. Семенюк М. До джерел вивчення і переробки нафти Західної України// Праці НТШ// Хім. Біохім. -2011. Т. 28. С. 130–133.
- 75 Макітра Р. Семенюк М. Розвиток промислового видобутку нафти в Галичині у ХІХ ст. //Праці НТШ//Хім. Біохім. -2013. Т. XXXIII. С. 108–118.
- 76 Макітра Р. Семенюк М. Сторінки історії нафтового промислу на Прикарпатті (1815-1900 рр.)-2010. С. 105-115.
- 77 Максим'юк М. Нафтові копальні Надвірнянщини / М. Максим'юк. – Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 92 с.
- 78 Малярчук О. Нафтогазовидобування західного регіону Української РСР – складова економічного потенціалу республіки // Україна–Європа–Світ. – 2016, С. 70-80
- 79 Микулич О. Нафтовий промисел Східної Галичини до середини ХІХ ст. Видання друге, доповнене. – Дрогобич, 2004. – С.32.
- 80 Нестеренко О. До питання про становище промислових робітників Галичини в період капіталізму//Наук.зап./Ін-т економіки/АН УРСР/ 1954. - С. 94-110.
- 81 Парфенюк І. І ожила історія в музеї...//Охорона праці.-2014.-№3. С.47-52.
- 82 Пасіцька О. Розвиток нафтового бізнесу в Галичині: від нафтової столиці Європи до кризи Галицької Каліфорнії. // Гілея: науковий вісник, 2019. С.118-122.
- 83 Пристер Е. Краткая история Австрии, М. , 1952 р. С. 448.
- 84 Сироїд П. Я. Іноземний капітал в економіці Східної Галичини (початок ХХ ст.)//Український історичний журнал. -1962. –С.61-67.

- 85 Тимків Н. Реальні події видобутку нафти в Галичині в інтерпретації Івана Франка в художніх текстах // Обрії. - 2013. - № 2. - С. 84-89.
- 86 Ткаченко В.А. Становище робітничого класу Галичини в 70-80 рр. ХХ ст.//Збір робіт аспірантів львівського університету. 1963. –Вип. I.- С.133-140.
- 87 Усенко. Іван Франко про причини Еміграції робітників з Галичини у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.//Грані. 2003. - С. 53-56.
- 88 Федорчук О. Соціально-економічне становище Австрійської імперії в середині ХІХ століття// Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. - 2016. - Вип. 27. - С.137-140.
- 89 Фіголь Д. І. До історії побуту робітників Львова в кінці ХІХ – на початку ХХ ст.//Праці Укр. музею етнографії та художнього промислу//АН УРСР/. -1959. Вип. 4. – С. 13-23.
- 90 Франко І. «Злидні Галичини в цифрах»//Зібрання творів. –Т.44. - Кн. 2. – С. 11-35
- 91 Франко І. Борислав сміється.//В-во Укр. Робітник. -1928. - С. 332.
- 92 Франко І. Бориславські оповідання («Ріпник»)// Держлітвидав. -1937. С.248.
- 93 Франко І. Знадоби до вивчення мови і етнографії українського народу.// Журн. «Світ». - 1882. - С. 297.
- 94 Франко І. Скільки нас є?// Зібрання творів. – Т. 44. – Кн. 2. – С. 312-317.
- 95 Франко І. Хто винен?//Зібрання творів. – Т. 44. –Кн. 1. – С. 248-253.
- 96 Франко І. Я. Зібрання творів у 50-и томах. – К.: Наукова думка, 1978 р., т. 14, С. 370 – 441.
- 97 Франко І.Я. Зібрання творів у 50-и томах. – К.: Наукова думка, 1980 р., т. 26, с. 186 – 193.

- 98 Хонігсман Я. С. Проникнення іноземного капіталу в економіку Західної України в епоху імперіалізму (до 1918 р.) . – Львів, 1971. – С.52.
- 99 Хонігсман Я. С. Проникнення іноземного капіталу в нафтову промисловість Західної України. Львів. - 1958 р.- С.254.
- 100 Янкевич Г. Е. Розвиток нафтової промисловості Прикарпаття в кінці ХІХ на початку ХХ ст.// Вісн. Львів. Ун-та. – 1968.- Вип.1. С.77-81.
- 101 Яцкевич. Є.А. Становище робітничого класу Галичини в період капіталізму (1848–1900). – К.,. 55. 1958. – С.51.

ДОДАТКИ:

Видобування нафти в Галичині в окремі роки

Таблиця 1.

Роки	Видобуток нафти (в т.)	Процент світового
------	------------------------	-------------------

		видобутку
1874	20900	1,31
1878	24500	1,00
1882	46100	0,97
1886	42600	0,68
1890	91600	0,82
1894	132000	1,11
1898	323100	1,94

Яцкевич. Є.А. Становище робітничого класу Галичини в період капіталізму (1848–1900). – К., 55. 1958 (с. 78).

Таблиця 2.

Частка іноземних капіталів у нафтовій промисловості Галичини

Капітали	Нафтовидобувні підприємства (в млн. крон)	Нафтопереробні підприємства (в млн. крон)	Разом (в %)
Австрійський	100	40	140 31,8
Німецький	45	10	55 12,8
Французький	40	28	68 15,5
Англійський	75	20	95 21,6
Бельгійський	4	5	9 2,0
Американський	8	-	8 1,8

Всього іноземний капітал	272	103	375 85,2
Місцевий капітал	38	130	65 14,8
Разом	310	130	440 100

Яцкевич. Є.А. Становище робітничого класу Галичини в період капіталізму (1848–1900). – К.,. 55. 1958 (с.80).